

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

UČITEL JAKO OBĚŤ ŠIKANY

Diplomová práce

Studijní program: M7503 – Učitelství pro základní školy

Studijní obor: 7503T047 – Učitelství pro 1. stupeň základní školy

Autor práce: **Veronika Kobosilová**

Vedoucí práce: doc. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D.

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Veronika Kobosilová**
Osobní číslo: **P09000253**
Studijní program: **M7503 Učitelství pro základní školy**
Studijní obor: **Učitelství pro 1. stupeň základní školy**
Název tématu: **Učitel jako oběť šikany**
Zadávací katedra: **Katedra primárního vzdělávání**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl:

- zjistit formy a četnost výskytu různých typů šikany vůči učiteli na vybraných základních školách v Libereckém kraji.

Metody:

- dotazníkové šetření
- hloubkový rozhovor s vybranými učiteli

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

KOLÁŘ, M., 2011. Nová cesta k léčbě šikany. Praha:Portál. ISBN 978-80-7367-871-5

FRANCOVÁ, M., MITROVÁ, J., TŮMOVÁ, A., 2009. Šikana učitelů. Praha: Fakulta sociálních věd UK

TOMÁŠEK, J., 2008. Učitel jako oběť násilí ? poznatky z viktimologického šetření na českých středních školách. Pedagogika 4/2008, str. 379-391.

Praha: Univerzita Karlova - Pedagogická fakulta, ISSN 0031-3815

ARABADŽIEV, S., UČITELSKÉ NOVINY, 6/2011, Šikana na učitelích[online], Praha 2011. Dostupné z: <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=5738>

ČECH, T., 2011, Škola a zdraví, Mobbing jako negativní fenomén v prostředí základních škol. Brno Masarykova universita, ISBN 978-80-210-5448-6

ŠVANCAROVÁ, L. Bossing jako specifická forma mobbingu v základních školách. Diplomová práce. Brno: Pedagogická fakulta MU, 2010. Vedoucí práce: Tomáš Čech.

LAŠEK, J., 2012, Sociálně psychologické klima školních tříd a školy. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-220-1

MAREŠ, J. Sociální klima školy. In Čáp, J., Mareš, J. Psychologie pro učitele. Praha: Portál, 2001. s. 581-596. ISBN 80-7178-463-X.

LINES, D. The bullies: understanding bullies and bullying. London: Jessica Kingsley Publishers, 2008, 224 s. ISBN 978-1-84-310578-7.

HIRIGOYEN, M.F. Psychické násilí v rodině a zaměstnání. 1. vyd. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0994-9.

Vedoucí diplomové práce:

doc. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D.

Katedra pedagogiky a psychologie

Datum zadání diplomové práce:

1. listopadu 2012

Termín odevzdání diplomové práce:

20. dubna 2014

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

doc. PaedDr. Jaroslav Perný, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 17. prosince 2012

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Děkuji všem, kteří mi pomohli s vypracováním této diplomové práce. Zvláště pak doc. PhDr. Tomáši Kasperovi, Ph.D. za jeho odborné vedení, ochotu, vstřícnost a podnětné rady a komentáře.

Dále mé poděkování patří celé mé rodině, která mě podporovala po celou dobu studia.

Anotace

Diplomová práce se zabývá učitelem, který se stane obětí šikany. V teoretické části se zabýváme modely, kdy se agresorem stane žák, rodič, kolega nebo nadřízený. Praktická část se věnovala kvantitativnímu výzkumu na vybraných základních školách v Libereckém kraji, kde se formou dotazníkového šetření zjišťovala zkušenost učitelů s šikanou vůči jejich osobě. Cílem diplomové práce je zodpovězení tří hypotéz a obecné zjištění vlastních zkušeností učitelů se šikanou.

Klíčová slova

šikana, učitel, žák, rodič, kolega, mobbing, nadřízený, bossing, násilí, oběť, agresor, základní škola

Annotation

Thesis deals with the teacher, as a victim of bullying. The theoretical part of the thesis deals with models of situations, when the pupil, parent, colleague or boss becomes an aggressor. The practical part of the thesis focuses on the quantitative research on selected basic schools in the Liberec region. Used questionnaires asked teachers for their own experiences with the bullying. The goal of the thesis is to answer three hypothesis and general information of experiences of teacher with bullying against their own.

Key words

bullying, teacher, pupil, parent, colleague, mobbing, boss, bossing, violence, victim, aggressor, basic school

Obsah

Seznam schémat, tabulek a grafů.....	9
Úvod	10
1 Šikana	13
1.1 Úvod do tématu.....	13
1.2 Definice šikany	13
1.3 Definice šikany učitele.....	15
1.4 Znaky šikany učitele	16
1.5 Školní prostředí jako společenství	17
1.6 Psychosociální klima třídy	18
1.6.1 Vztah žák – žák.....	19
1.6.2 Vztah žák – učitel	19
1.6.3 Vztah rodič – učitel.....	20
2 Šikana učitele žákem	21
2.1 Agresivní chování již v předškolním věku	21
2.2 Případy šikany a agresivního chování vůči učitelům.....	22
2.3 Může za to učitel?	23
2.4 Zkrácený popis stádií šikanování ve třídě a šikanování učitele.....	24
2.5 Možné formy šikany učitele	26
2.6 Možnosti řešení a prevence ve školách.....	29
3 Šikana učitele rodičem	32
3.1 Skupiny rodičů	33
3.2 Pravidla pro jednání s agresivním rodičem.....	35
4 Mobbing	37
4.1 Co je mobbing?	37
4.2 Mobbing a výzkumy v Německu.....	38
4.3 Výzkum na základních školách v ČR	38
4.4 Průběh mobbingu	41

5	Bossing.....	44
5.1	Bossing na škole	45
6	Kyberšikana.....	46
6.1	Sdílení a média.....	47
6.2	Co je a co není kyberšikana	47
6.3	Evropské a české statistiky	49
7	Šikana učitele na základních školách v Libereckém kraji	52
7.1	Cíle výzkumu	52
7.2	Výzkumné otázky a hypotézy	53
7.3	Metoda výzkumu a výzkumný nástroj	53
7.4	Výzkumný soubor	54
7.5	Blok A – sociodemografické údaje o respondentech.....	54
7.5.1	Pohlaví respondentů	55
7.5.2	Věk	55
7.5.3	Délka pedagogické praxe.....	56
7.5.4	Délka praxe v současné škole.....	56
7.5.5	Obec/město, kde se škola nachází	57
7.5.6	Okres, ve kterém se škola nachází.....	58
7.5.7	Velikost školy působnosti.....	58
7.5.8	Funkce respondenta ve škole.....	59
7.5.9	Působení respondenta v rámci školy	59
7.6	Blok B – vlastní zkušenost se šikanou na svou osobu	60
7.7	Rozbor skupiny respondentů, kteří mají osobní zkušenost se šikanou.....	61
7.7.1	Jednotlivé případy	62
7.7.2	Svědci šikany kolegů	70
7.7.3	Prevence proti šikaně.....	72
7.8	Verifikace hypotéz	73
8	Závěr a diskuze výsledků kvantitativního výzkumu.....	75
	Seznam použité literatury a dalších zdrojů.....	78
	Seznam příloh	81

Seznam schémat, tabulek a grafů

Schémat

Schéma č. 1: Skrytá šikana - typ 1	28
Schéma č. 2: Skrytá šikana - typ 2	28
Schéma č. 3: Skrytá šikana - typ 3	29
Schéma č. 4: Fáze mobbingu	41

Tabulky

Tabulka č. 1: Agresor	62
-----------------------------	----

Grafy

Graf č. 1: Podíl řešených případů rizikového chování (dle výzkumu ČŠI).....	22
Graf č. 2: Pohlaví respondentů.....	55
Graf č. 3: Věkové rozmezí respondentů	55
Graf č. 4: Délka pedagogické praxe (v %)	56
Graf č. 5: Délka praxe v současné škole (v %).....	57
Graf č. 6: Obec/město, kde se škola nachází	57
Graf č. 7: Okres Libereckého kraje, kde se škola nachází	58
Graf č. 8: Velikost školy	58
Graf č. 9: Funkce ve škole.....	59
Graf č. 10: Stupeň, na kterém respondent působí	59
Graf č. 11: Vlastní zkušenost s šikanou	60
Graf č. 12: Období, kdy oběť šikanu zakusil/a	61
Graf č. 13: Agresor	62
Graf č. 14: Věková struktura obětí šikany	65
Graf č. 15: Agresorem je.....	65
Graf č. 16: Příčina šikany dle oběti.....	66
Graf č. 17: Svědectví šikany.....	70
Graf č. 18: Oběť šikany, které byl respondent svědkem	71
Graf č. 19: Řešení šikany kolegy	71
Graf č. 20: Způsob prevence.....	72

Úvod

Pedagogické odborné publikace, které se zabývají školním prostředím a aktéry v něm, se soustředí na žáky a způsob jejich vzdělávání. Pokud se jedná o klima třídy, autoři odborných publikací zpravidla zmiňují sociálně-patologické vztahy mezi žáky, nebo udávají směr a způsob vztahu učitele k žákům. Na toto téma najdeme mnoho odborných a užitečných publikací. To je naprosto v pořádku. Pedagogická společnost musí mít přístup k informacím, novým trendům a metodám, aby se vzdělávání žáků ubíralo správným směrem. Co jsem ale v odborných publikacích nenacházela, s výjimkou stručných upozornění na vzrůstající problém, je chování aktérů školního prostředí vůči učiteli. Různé zdroje upozorňují na možné patologické chování učitele vůči žákům. Může se ale žák patologicky chovat vůči učiteli? Může žák šikanovat učitele? Může se učitel stát obětí šikany?

Zkušenosti mého okolí a zběžné nahlédnutí do různých časopisů, článků a knih, bohužel říkají, že ano – učitel se stává, dokonce často, obětí šikany různých forem a z různých důvodů.

V diplomové práci, kterou držíte v ruce, jsem se zaměřila na učitele v roli oběti šikany. Toto patologické chování jsem rozdělila na čtyři základní (a z mého pohledu i zásadní) formy: První z nich je **šikana učitele od žáka**. Ač se jedná o formu, která by se neměla vyskytovat vůbec (učitel je mentorem pro své žáky), skutečnost nám ukazuje případy, kdy je učitel těžce šikanován právě žáky.

Druhou formou, kterou v této diplomové práci zmiňuji, je **šikana učitele rodičem žáka**. Bohužel, i tyto situace se stávají častým způsobem řešení konfliktů. Rodič, který šikanuje učitele, se stává odpůrcem učitelské profese, místo toho, aby spolupracoval na vzdělávání a výchově svého dítěte. I toto je forma šikany, která se v současné době objevuje častěji než by bylo nutné.

Další formou šikany, kterou se v této diplomové práci zabývám je **mobbing**. Není to forma šikany, která by byla specifická pouze pro učitelskou profesi - jde o šikanu kolegy kolegou. Mobbing, jako forma šikany učitele na základních školách v České republice byla již velmi důkladně zmapována výzkumem týmu z Masarykovy univerzity v Brně, pod vedením Tomáše Čecha (Čech, 2011). Výsledky tohoto výzkumu jsou velmi

znepokojující a dle mého názoru, by se s nimi měli podrobně seznámit všichni zřizovatelé a ředitelé škol.

Jako čtvrtou formu šikany jsem zařadila **bossing**, což je šikana velmi podobná mobbingu – v tuto chvíli jde však o šikanu nadřízeným. Učitel je tedy šikanován zástupcem ředitele nebo ředitelem školy, ve které pracuje.

Jedním ze způsobů, jakým je šikana aplikována je **kyberšikana**. Tato forma je jakousi nadstavbou nad všechny čtyři formy šikany (od žáka, od rodiče, mobbing, bossing), protože každý z angažovaných agresorů má možnost své útočné chování aplikovat přes kyberprostor. Kyberšikana je tudíž jedním ze způsobů aplikace šikany jako takové.

V praktické části této diplomové práce jsem si položila tři hypotézy, na které jsem hledala odpověď formou empirického kvantitativního výzkumu na vybraných základních školách Libereckého kraje.

První hypotézou je, že učitelé se nejčastěji setkávají s šikanou od nadřízených, tedy s bossingem. V této hypotéze se opírám o výzkum Tomáše Čecha (Čech, 2011, s. 73), který uvádí, že 12,6 % respondentů z výzkumného souboru bylo během své pedagogické praxe vystaveno projevům šikany na pracovišti ze strany nadřízeného.

Druhá hypotéza zjišťuje, zda jsou nejohroženější skupinou pro šikanu mladí učitelé (do 35 let) a učitelé staršího věku (nad 55 let). Tuto hypotézu stanovuji na domněnce, že mladí učitelé mohou být snadným terčem různých agresorů díky své malé profesní a životní zkušenosti. Předpokládám také, že starší učitel se bojí (nebo záměrně rozhodl) řešit svou situaci z obavy, že by jiné pracovní uplatnění ve svém vyšším věku nenašel. Může se proto stát snadným cílem agresora.

Třetí hypotézou zjišťuji, zda se potvrdí domněnka, že větší procento učitelů bylo šikanováno rodičem žáka než žákem samotným. Domnívám se, že rodič hraje velmi specifickou úlohu ve školní výchově svého dítěte a mnohdy neadekvátně vstupuje do školního procesu. O této domněnce se podrobněji rozepisují v příslušné kapitole této diplomové práce.

V ideálním světě by se ani jedna hypotéza nepotvrdila, protože by nikdo nikoho nešikanoval. Doufám, že tato diplomová práce bude přínosná k tématu šikany a bude podmětem k dalším vědeckým pracím a analýzám ve školním prostředí.

V Liberci 27. 2. 2014

Veronika Kobosilová

1 Šikana

1.1 Úvod do tématu

Škola je místo, kde se setkávají konkrétní lidé každý den, vznikají zde určité vztahy, situace a problémy. Každá škola má své aktéry z různých řad a v různé hierarchii. Vždy jde v první řadě o žáky – děti, které docházejí do školy za vzděláním a vlastní socializací. Pak tu jsou učitelé, jako osoby předávající znalosti a dovednosti, společenské a morální hodnoty a etické zásady. Dalšími aktéry školního prostředí jsou nadřízení, nepedagogičtí pracovníci a rodiče. Nepřímo ještě zřizovatelé škol. Všichni jmenovaní aktéři vytvářejí určité školní klima a prostředí, ve kterém působí. Škola je místo, kde se setkává mnoho různých osobností a ty se navzájem přímo ovlivňují. A je na každé konkrétní osobnosti, jakým způsobem se do vzájemných vztahů zapojí.

1.2 Definice šikany

Ve školním prostředí se můžeme setkat s různými formami šikany, jako jedné z nejrozšířenějších forem sociálněpatologického chování:

- Šikana mezi žáky
- Šikana žáka/žáků učitelem
- Šikana učitele žákem/žáky
- Mobbing
- Bossing
- Staffing
- Šikana rodiče žáka učitelem
- Šikana učitele rodičem/y žáka

Jak jsem již zmínila, tato diplomová práce se zabývá šikanou učitele žákem, šikanou učitele rodičem žáka, šikanou učitele kolegou a šikanou učitele nadřízeným. Jedná se tedy o patologii sociálních vztahů a sociálního jednání jedince nebo skupiny jedinců.

Definice šikany uvedené na webových stránkách Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) je následující: „Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašovat žáka, případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Nově se může realizovat i prostřednictvím elektronické komunikace, jedná se o tzv. kyberšikanu. Ta zahrnuje útoky pomocí e-mailů, SMS zpráv, vyvěšování urážlivých materiálů na internetové stránky apod. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako demonstrativní přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševní a tělesné zdraví oběti.“ (Metodický pokyn MŠMT k prevenci a řešení šikanování, č.j. 24 246/2008-6 s. 13-14).

Z širšího pohledu je zřejmé, že šikanu velmi podobně definují pohledy z různých oborů. Pavel Říčan (in Bendl, 2003, s. 11) uvádí definici šikanování převzatou od předních britských badatelů: „Šikanování říkáme tomu, když jedno dítě nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká je v místnosti a podobně. Tyto incidenty se mohou často opakovat a pro šikanované dítě je obtížné, aby se samo ubránilo. Jako šikanování mohou být označeny také opakované posměšky nebo ošklivé poznámky o rodině.“ Dle psychologického pohledu lze ve slovníku pod heslem šikana najít „tělesné, psychické nebo spojené ponižování nebo týrání jedinců jinými, nejčastěji ve vrstevnických skupinách; původci šikany bývají jedinci tělesně silnější, starší, vyspělejší či v početní převaze.“ (Hartl, 2004, s. 271). Holeček ve skriptech Aplikovaná psychologie pro učitele II (2001, s. 65) říká: „Za šikanu považujeme záměrné a nevyprovokované užití síly jedním dítětem nebo jejich skupinou s cílem opakovaně způsobit bolest, poškození nebo tíseň jinému dítěti.“ Kolář (2011, s. 18) uvádí, že „šikanování je nebezpečně rozbujelou sociální nemocí ve společnosti, jejímž důsledkem je poškozování zdraví jednotlivce, skupin, včetně rodiny a společnosti vůbec.“

Kromě popisu a definice šikanování, které uvedl Kolář (2011, s. 18) se ve všech ostatních vyskytuje definice šikany dítěte dítětem. Publikace z roku 1980, Psychologie pro učitele, která byla používána jako učebnice pro vysoké školy, pro změnu nezmiňuje

šikanu vůbec. Zmiňuje pouze agresivitu žáků, která může vést i k dobrému pocitu z toho, že vyprovokovali učitele.

Další forma šikany, která se objevuje ve školním prostředí, je násilí na pracovišti. Uvedu **definici násilí na pracovišti**, kterou používá Evropská komise a kterou stanovili experti v roce 1995. Podle ní jde o *“incidenty, kdy je s někým hrubě zacházeno, je mu vyhrožováno či je přímo napaden, a to za okolností bezprostředně souvisejících s jeho prací, přičemž v ohrožení je za takové situace jeho bezpečnost, tělesná i duševní pohoda a zdraví”*. Podobný výklad mají i další autoři, jak uvádí Jan Tomášek u svého viktimologického šetření na českých středních školách, uveřejněnou v odborném časopise Pedagogika roč. LVIII, 2008, s. 379-391. Tomášek zde uvádí definici Mayhewové a Chappela, která *„násilí na pracovišti vymezuje jako pokus či skutečné užití jakékoli síly, jež může danému pracovníkovi způsobit škodu, a to včetně výhrůžek či chování, které vzbuzuje oprávněné pocity ohrožení”*. Ještě bych zmínila definici V. Bowiho (2002), kterou Tomášek uvádí a definuje násilí na pracovišti jako *“vnímané či skutečné verbální nebo emocionální hrozby, případně fyzický útok na osobu či její majetek, a to ze strany jiné osoby, skupiny osob či organizace, přičemž oběť se v dané chvíli věnuje povinnostem spjatým s výkonem zaměstnání”*.

1.3 Definice šikany učitele

Ze všech uvedených definic by se dala sestavit následující definice šikany učitele. Agresorem může být kdokoliv, kdo se s učitelem setkává v jeho profesním životě a ovlivňuje jeho způsob práce. Může se tedy jednat o žáka, rodiče, kolegu či nadřízené. Obecná definice šikany učitele by se tedy dala formulovat takto: **Šikanováním pedagogického pracovníka školy je rozuměno záměrné a opakované negativní chování vůči pracovníkovi osobou nebo skupinou osob vyskytujících se na jeho pracovišti, které může danému pracovníkovi ohrozit duševní či fyzickou pohodu a zdraví, ohrožovat jeho majetek nebo dobrou pověst.**

1.4 Znaký šikany učitele

Kolář v knize Nová cesta k léčbě šikany (2011, s. 70) uvádí tři znaky šikany učitele, které jsou shodné s projevy šikany mezi žáky:

- 1) První znak vidí **šikanu jako nemocné chování**. Jsou zde patrné znaky šikany: záměr ublížit, ponížit, zničit (nutná psychiatrická pomoc), opakování násilí, nepoměr sil v neprospěch učitele, samoúčelnost agrese (žák má radost z ponížení učitele).

V tomto smyslu Kolář definuje šikanu učitele podobně jako mezi žáky, kdy „*jeden nebo více žáků úmyslně, opakovaně týrá a ponižuje učitele a používá k tomu agrese a manipulaci*“ (Kolář, 2011, s. 70).

Jako příklad tohoto chování Kolář uvádí následující případ: „*Žáci na střední škole nařízli nohu od židle. Když si učitelka sedla, spadla na zem. Nato propukl smích a někteří z aktérů ji obklopili a házeli na ni slupky od banánů, zbytky svačiny a papírky. Iniciátor této dlouhodobější šikany byl vyloučen. Po vyslechnutí verdiktu na výchovné komisi prohlásil, že pedagožku zabije a bouchal si pěstí do dlaně. Týrání učitele nastartovalo u tohoto žáka nekontrolovatelnou agrese*“ (Kolář, 2011, s. 70).

Zobecněním tohoto typu pohledu na šikanu učitele se dá říci, že agresor je postiženým, který zkouší a vypouští části své agresivity vůči učiteli, kterého si vybral za testovací osobu. Pokud dojde šikana tak daleko, že agresivita u jedince propukne, není možné konstruktivní řešení.

- 2) **Šikanování jako destruktivní vztah mezi pedagogem a agresorem**

Mezi žákem-agresorem a učitelem se vytvoří nesvobodný, destruktivní vztah, který má charakter skryté spolupráce. Agresor stupňuje ponižování učitele, který se nebrání, a tím vychází vstříc vlastní destrukci. Může se projevit například tak, že omlouvá svého hlavního mučitele a za agresory označuje ostatní, kteří jenom přihlížejí (Kolář, 2011, s. 70, 71).

Destruktivní vztah se týká pedagogů, kteří obecně platí za „příliš hodné“ a v určitém věku pro žáka přestanou být přirozenou autoritou. Učitel se snaží žáka zachránit před kázeňskými postihy (případně vyloučení) a tím vědomě či nevědomě působí na svou vlastní destrukci.

3) Šikanování jako těžká porucha vztahů

Šikana učitele je těžkou poruchou vztahů ve skupině - třídě. Zpravidla má šikana vůči učiteli podobná stadia vývoje, jak byly popsány u šikany mezi žáky. Většinou se jedná o psychickou šikanu, která rovněž může dosáhnout totalitní podoby (Kolář, 2011, s. 71).

Celá skupina (třída) přijme kompletní násilí a šikana učitele se stane skupinovým programem – stadia šikany podrobněji na následujících stranách této práce.

1.5 Školní prostředí jako společenství

Škola je instituce a společenství lidí, kteří se v ní vyskytují. Součástí jsou: vedení školy, pedagogický sbor, nepedagogičtí pracovníci a žáci. Dle Průchy (Průcha in Mareš, 2013, s. 607) se dá škola definovat ze tří různých pohledů. Z pedagogicko-psychologického pohledu, kde škola je *„společenskou institucí pro řízenou edukaci, pověřenou vzděláváním a výchovou dětí a mládeže příslušných věkových stupňů v organizovaných formách podle určených vzdělávacích programů. Plní socializační, osobnostně rozvojovou, kulturní a profesionalizační funkci“* (Průcha in Mareš, 2013, s. 607). Druhý pohled je sociálně psychologický, kde škola je *„společenství lidí, zpravidla dospělých i dospívajících, v němž vzniká specifické kulturní prostředí pro učení a setkávání generací. Utvářejí se v něm sociální vztahy a budoucí konfigurace dětí, mládeže a dospělých“* (Průcha in Mareš, 2013, s. 607). A třetí pohled poukazuje na sociologický přístup a přístup školského managementu, kdy *„škola je organizační jednotka se značnou mírou autonomie, která realizuje program formálního vzdělávání na určeném místě a v určeném čase. V této instituci jsou formálně stanoveny hierarchicky uspořádané role osob. Jde o organizaci s právní subjektivitou, která vstupuje do formálně určených vztahů s dalšími právními subjekty a organizace, tj. se zřizovatelem, školskou administrativou, kontrolními orgány, atd.“* (Průcha in Mareš, s. 608)

Pro účely této diplomové práce je nutné uvědomit si skutečnost, že škola a vývoj školního prostředí odráží vývoj a změny celé naší společnosti. Z tohoto pohledu je zajímavý výzkum, který byl proveden v Pražské skupině školní etnografie (Kučera et al., 2004) a uskutečnil se na stejných školách v roce 1991 a 2002 – tedy s téměř jedenáctiletým odstupem. Nešlo sice o stejné žáky, ale o věkovou skupinu, o kterou se výzkum zajímal.

Z výzkumu (Kučera a kolektiv, 2004) vyplynuly mnohé skutečnosti, důležité poznatky bych shrnula heslovitě:

- Žáci roku 2002 měli odlišné hodnoty, kulturní modely, módu, sporty i hry.
- Za deset let se zhoršilo psychosociální klima tříd.
- Poklesla soudržnost tříd, kterou si žáci již nepřejí.
- Objevila se větší rivalita mezi jednotlivci (žáci touží vyniknout i na úkor spolužáků).
- Klesla obliba vyučovacích předmětů, žáci vidí získávání školních znalostí kritičtěji a požadují větší užitečnost získaných poznatků; poznání je pro žáky formální záležitost.
- Poklesly nároky ZŠ na žáky, tím došlo k celkovému zlepšení prospěchu.
- Zvýšil se individualismus žáků, ustupuje hodnota adaptace, přizpůsobení se druhým, výrazně se objevuje způsob chování „prosadit se“.
- Středem pozornosti žáků se stávají oni sami, normy a pravidla, které se musí dodržovat, ubývají pro žáky na důležitosti.

Z výše uvedeného výzkumu je možné odvodit sociální vztahy ve škole, které prochází stálým vývojem. Vzhledem k tomu, že porovnávanými roky byly rok 1991 a 2002 – z dnešního hlediska tedy před 23 lety a před 12 lety, není výzkum v současné době úplně aktuální. Na základě vývoje uvedeného v průzkumu a našich současných zkušeností můžeme předpokládat, že se trend vývoje zachoval a ještě více vyhranil.

1.6 Psychosociální klima třídy

Každá třída je společenstvím, které je tvořeno učitelem a žáky. Oba spoluautoři tvoří klima třídy (dlouhodobý jev), které je ovlivňováno atmosférou třídy (krátkodobý proměnlivý jev, situačně podmíněný), a které vzniká v prostředí třídy (prostor učebny, technické vybavení, akustické, estetické aspekty) (Mareš, 2013, s. 590).

Toto celé tvoří psychosociální klima školní třídy, které *„označuje ustálené postupy vnímání, prožívání, hodnocení toho, co se ve třídě už odehrálo a/nebo právě odehrává; jsou to názory jednotlivých aktérů školního vyučování“* (Mareš, 2013, s. 591).

První spoluautor – učitel – se v průběhu školních let mění – na prvním stupni základní školy vstupuje jeden učitel a na druhém více učitelů. Každý učitel vyučuje jiným způsobem,

má jiné nároky, vyučuje rozdílně zajímavé předměty a je rozdílnou osobností. Na každého učitele žáci reagují jinak a vytváří se mezi nimi neviditelný, ale fungující sociálně-psychologický jev, pro nějž se ujal označení klima (Mareš, 2013, s. 588).

Druhým spolutvůrcem klimatu jsou žáci v dané třídě. Záleží na celkovém počtu žáků, na poměru dívek a chlapců, na věku, znalostech, ochotě učit se a také na zvláštностech vůdčích žákovských osobností ve třídě. Jedná se o trvalou charakteristiku třídy, která se projevuje bez vstupu učitele (Mareš, 2013, s. 588).

Jak je již zmíněno, důležitým článkem pro klima třídy jsou vůdčí osobnosti mezi žáky. Pokud se sejde třída, která je osobnostně nevýrazná a do takové třídy přijde potencionální agresor, je velmi pravděpodobné, že agresivní chování a šikana propukne. Je potřeba uvědomit si, že každý vztah je ovlivněn určitou společenskou konvencí a pravidly, která by pro zdravé školní klima měla být dodržována.

1.6.1 Vztah žák – žák

Jedná se bezesporu o nejvíc otevřený a rovný vztah, který se řídí vnitřními pravidly vlastní hierarchie skupiny žáků – třídy. Zda dojde k situacím, které mohou vyústit v šikanu, záleží na celkovém složení skupiny, na osobnostech všech aktérů skupiny a faktu, zda je skupina schopna vytvořit zdravé klima třídy.

1.6.2 Vztah žák – učitel

Vztah mezi žákem a učitelem ve školním prostředí je mnohoznačný. Učitel je pro každého žáka autoritou, vyučujícím, vychovatelem, v ideálním případě i osobou, u které hledá pomoc. Ze současného trendu vývoje společnosti a stále se stupňující individualizace a rivality se vztah mezi učitelem a žákem mění. Učitel již není nediskutovatelnou autoritou. Pokud žák učitele jako autoritu neuznává, je role učitele definitivně narušena a může se stát snadným terčem šikany ze strany žáka. Proč se stane, že osobnost žáka přeroste přes osobnost učitele a vztah se změní do patologicko-sociální úrovně? Jaké faktory musí být splněny, aby k tomu došlo? Může být šikanovaný učitel sám vinen? Proč si učitel, jako starší a zkušenější osobnost nedokáže vydobýt zpět své místo? To jsou otázky, na které se pokusíme odpovědět v dalších kapitolách.

1.6.3 Vztah rodič – učitel

Mezi externí vztahy školního prostředí, které se přímo týkají psychosociálního klimatu ve třídě, je vztah učitele, respektive třídního učitele a rodiče žáka. Rodič vstupuje do pedagogicko-výchovného procesu v primárním stádiu a je hlavním ochráncem dítěte. Problémy, které se pojí s výchovou dítěte, zvládá každý rodič jinak. Do řešení problému vstupuje osobnost rodiče. Učitel se během své profesní kariéry setká s rozdílnými osobnostmi, s kterými jedná a v případě agresivního chování je nucen se chránit. V případě problému se jedná o konfrontaci dvou dospělých osob, z nichž každá je zodpovědná za určitou část výchovy, vzdělání a socializace dítěte.

2 Šikana učitele žákem

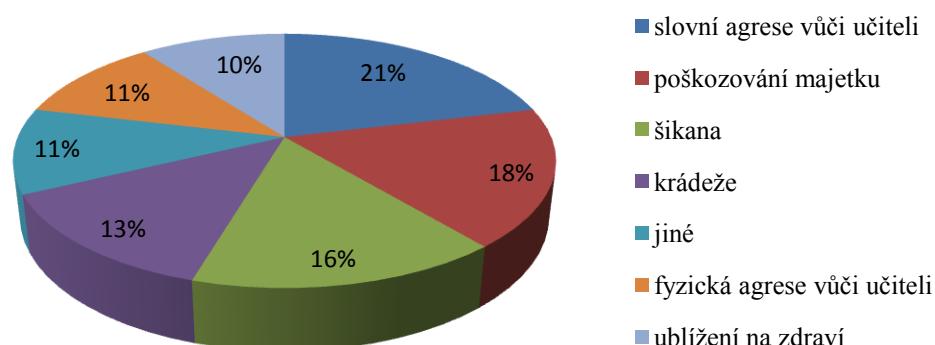
2.1 Agresivní chování již v předškolním věku

Agresivní chování a šikanu lze sledovat již u dětí v mateřských školách. Kolář (2011, s. 74) uvádí, že popírání existence této skutečnosti je nebezpečnou chybou. Skrytá a neléčená šikana ve školce působí velké škody a trápení, které zasáhnou děti, rodiče i pedagogy. Dle Koláře (2011, s. 75) se ve školce vyskytují tzv. prvky šikanování. Tímto pojmem označuje chování, které již hraničí se šikanováním a jeho začátky. Jedná se o porušování práv druhého – dopady, které jsou pro oběť nepříjemné a často bolestivé. V tomto typu chování se obvykle vyskytuje i záměr ublížit a agresor využívá své převahy a nepoměru sil, ze kterého má radost. U prvků šikany však chybí dlouhodobost a systematičnost. Pokud však v této době nedojde ke správné diagnostice problému a jeho řešení, hrozí nebezpečí, že nově nabytá zkušenost - získání hračky či výhody násilím, odborně instrumentální agrese – nastartuje emoční agresi, pro kterou je příznačné prožívání radosti z převahy a trápení druhého. Je to nezapomenutelná zkušenost a zůstane pozitivně zakořeněna ve vědomí pravděpodobného budoucího agresora.

Česká školní inspekce, ve školním roce 2011/2012, zjišťovala výskyt rizikového chování žáků mateřských škol. Výsledky jsou uvedeny ve Výroční zprávě České školní inspekce za rok 201/2012 (publikována v lednu 2013, dostupná na www.csicr.cz). Zpráva uvádí, že ze 400 mateřských škol se rizikové chování vyskytlo na 81 z nich, což je přibližně pětina škol. Jako jeden z nejčastějších projevů agrese uvedli ředitelé MŠ slovní agresi vůči učitelům (8,8 MŠ). V 7,3% MŠ řešili poškozování majetku, šikanu v 6,5% MŠ. V menším podílu MŠ museli řešit krádeže (5,5 % MŠ), vyskytla se i fyzická agrese vůči učiteli (4,5 %) a jiné případy rizikového chování (4,5% MŠ). Nejnižší podíl zaujímá ublížení na zdraví (4,3% MŠ).

Zmíněné informace jsou zaznamenány v grafu, který poukazuje na celkové procento postižených mateřských škol (81 MŠ = 100%) a rozmachu chování v jednotlivých formách rizikového chování žáků mateřských škol. Je zřejmé, že slovní agrese, poškozování majetku či šikana jsou nejvýznamnějšími problémy zastoupenými v mateřských školách. Ostatní formy (krádeže, ublížení na zdraví, fyzická agrese) jsou zastoupeny téměř stejným procentem.

Graf č. 1: Podíl řešených případů rizikového chování (dle výzkumu ČŠI)

Ředitelé a učitelé mateřských škol musí tedy stále častěji čelit problémům, které byly ještě před několika lety velice ojedinělé – slovním a fyzickým útokům nejen mezi žáky, ale i vůči svým osobám a majetku.

2.2 Případy šikany a agresivního chování vůči učitelům

Mezi zahraničními studiemi se dá najít několik studií poukazujících na patologické chování vůči učitelům. Studie z Velké Británie udává, že zhruba 10% učitelů se každý týden setkává s hrubými nadávkami vůči své osobě ze strany žáků, a řada z nich má i zkušenosti s napadením ze strany bývalých studentů či rodičů žáků. Učitelská profese bývá v kriminologické literatuře označena jako jedna z nejvýše problematických v souvislosti s násilím na pracovišti (Tomášek, 2008).

Před dvaceti a více lety, kdy se učitelé těšili autoritě, se se šikanováním setkávali jistě zřídka. V dnešní době lze bez nadsázky říci, že někdy jde učitelům o život. Pravděpodobně průlomovým případem se stala tragická událost v roce 2004, kdy na středním odborném učilišti ve Svitavách napadl student svého učitele nožem a ubodal ho přímo během vyučování (URL dostupné z <http://www.novinky.cz/krimi/26744-ucnem-pobodany-pedagog-zemrel.html> online). Od této události sílí obavy o bezpečnost pedagogických pracovníků na našich školách. Další případ mediálně známý se stal v roce 2012 v Rakovníku, kdy student gymnázia pobodal učitelku (URL dostupné z http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/krimi/student-gymnazia-bodl-ucitelku-do-zad-nasli-ji-v-kabinetu_250545.html#.Usnb39LulqM,

online). Takových případů je několik - během chvilky jich internetový vyhledávač najde desítky. A to jsou pouze ty, o kterých se mediálně mluví. Celosvětově pak přibývají denně, stačí si otevřít internetový vyhledávač google.com. Fyzické útoky přicházejí většinou od starších žáků nebo chovanců výchovných ústavů, ale i od gymnazistů (viz výše). Děti mladšího školního věku zatím dosahují takových forem agrese ojediněle.

2.3 Může za to učitel?

Proč se takové případy udály? Jak se může stát, že se učitel stane obětí svých žáků? Proč se stane, že osobnost žáka přeroste přes osobnost učitele a vztah se změní do patologicko-sociální úrovně? Jaké faktory musí být splněny, aby k tomu došlo? Může být šikanovaný učitel sám vinen? Proč si učitel, jako starší a zkušenější osobnost nedokáže vydobýt zpět své místo?

Z výzkumu, který provedly autorky Tůmová a spol. v roce 2009, vyplývá obecný pohled žáků na důvody šikany učitele. Uvádím zde hlavní důvody možné šikany z pohledu žáků, které byly ve výzkumu zjištěny:

- **Nuda:** Pokud učitel nevede zajímavý výklad, jeho hodiny jsou stereotypní a nenápadité, brzy své žáky začne nudit (o kvalitě výuky nemluvě). Nuda je mezi žáky uváděna jako jedna z hlavních příčin jakékoliv šikany. Žáci začnou učitele testovat, vyzkoušejí jeho reakce, a pokud učitel v takových zkouškách „neobstojí“, může začít šikana. (Tůmová a spol., 2009, s. 60)
- **Žáci:** Jak již bylo řečeno, i žáci jsou jedna osobnost vedle druhé. Pokud se ve třídě vyskytuje manipulátor (často oblíbený spolužák), může se lehce stát agresorem, pokud mu to situace dovolí. Předvádí se před ostatními a má-li pocit, že se nemá čeho bát (dostane maximálně poznámku), nemusí mít zábrany. Rodiče takového žáka mohou stát na jeho straně, v konfliktních situacích shodí zodpovědnost na školu a učitele. Obavy z reakce rodičů žáci většinou ve výzkumu odmítají (Tůmová a spol., 2009, s. 60)
- **Samotní učitelé:** Žáci v zásadě nesnáší, když je učitel (z jejich pohledu) „slabá osobnost“. Vytýkají také neprofesionalitu a neschopnost učit a neschopnost udržet si kázeň ve třídě. Nedostatek autority vidí žáci negativně a často tento fakt udávají

jako příčinu šikany. Dále pak mohou hrát roli osobní nesympatie, neochota učitele vyslechnout žáka, apod. (Tůmová a spol., 2009, s. 60).

Pokud se tedy v osobě učitele skloubí nezralá osobnost, měkký a bojácný přístup k výuce, přílišná citlivost a třeba nevítaný vzhled či způsob oblékání, a pokud se ve třídě vyskytuje silná manipulátorská osobnost, je takový učitel vhodným kandidátem jako oběť šikany pro své žáky. V takovém případě by mělo být na posouzení ředitelem školy, zda je učitel vhodný do konkrétní (často vytipované) třídy.

2.4 Zkrácený popis stádií šikanování ve třídě a šikanování učitele

Michal Kolář se zabývá problematikou šikanování učitele ve své knize Nová cesta k léčbě šikany (2011). Již v předchozí praxi Kolář specifikoval obecná stadia šikany, která ve své nejnovější knize poupravil pro účely šikany učitele (Kolář 2011, s. 71-72).

PRVNÍ STADIUM: OSTRAKISMUS

ŠIKANA VE TŘÍDĚ: Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Je neoblíben a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

ŠIKANA UČITELE: Agresor rozehrává hru se strachem, která se může, ale také nemusí dít v duchu agresorova nezájmu o výuku. Neobstojí-li učitel v této hře a je-li u něho identifikována zvýšená zranitelnost, ztrácí svou výhodu – formální autoritu – a žáci toho začnou zneužívat.

DRUHÉ STADIUM: PŘITVRZOVÁNÍ MANIPULACE A FYZICKÁ AGRESE (V PŘÍPADĚ ŠIKANY UČITELE PSYCHICKÁ AGRESE)

ŠIKANA VE TŘÍDĚ: V zátěžových situacích (což může být i školou vytvářené konkurenční prostředí), kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod. Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity například z očekávané

těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu hlavně subtilní fyzická agrese. Stupňování agrese může být dáno neřešením předchozí situace.

ŠIKANA UČITELE: Pocit moci žáků nad učitelem vede k negativnímu vývoji. Někteří z nich začnou požadavky učitele účelně odmítat. Stále více žáků narušuje učitelů výuku, většinou najednou. Jednotliví aktéři přitvrzují v drzosti vůči učiteli a on ztrácí nervy. Třída se baví. Mohou se objevit i prvky fyzické agrese, například ti nejodvážnější mu dají na židli lepidlo, připínáčky nebo vymýšlejí jiné „vtípky“. Jde o pobavení třídy. Agresor (agresoři) si upevňuje svou pozici moci.

TŘETÍ STADIUM (KLÍČOVÝ MOMENT): VYTVOŘENÍ JÁDRA

ŠIKANA VE TŘÍDĚ: Vytváří se skupina agresorů, úderné jádro. Tito šířitelé „viru“ začnou spolupracovat systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Třída ví, o koho jde. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“. Svým způsobem platí „raději on, než já“.

ŠIKANA UČITELE: Nejvýraznější agresoři autority se spojí a začnou spolupracovat. Systematicky šikanují učitele. Organizují různé hry, které učitele psychicky týrají, například „marné hledání viníka“ - učitel je při této hře otočen zády a žáci na něj šeptem vulgárně volají. Útoky jsou stále promyšlenější a agresivnější. Stupňuje se i odpor proti výuce. (Např.: Učitel píše na tabuli a žáci mu text smažou). Může pokračovat i fyzická agrese. Například mu hodí hadr na hlavu a natáčí celou akci na mobil, kterou pak zveřejní a sdílí.

ČTVRTÉ STADIUM: VĚTŠINA PŘIJÍMÁ NORMY

ŠIKANA VE TŘÍDĚ: Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. Platí „Buď jsi s námi, nebo proti nám.“ U členů „virem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná vůdcům. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

ŠIKANA UČITELE: Šikana jako norma je přijata většinou třídy a stane se nepsaným zákonem. V této fázi získává šikana neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. I zcela mírní a ukáznění žáci se začnou chovat k učiteli krutě – mnohdy i ze strachu, aby se sami nedostali do nemilosti třídních agresorů.

PÁTÉ STADIUM: TOTALITA NEBO LI DOKONALÁ ŠIKANA

ŠIKANA VE TŘÍDĚ: Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Obrazně řečeno nastává éra „vykořisťování“. Žáci jsou rozděleni na dvě sorty lidí, které můžeme pro přehlednost označit jako „otrokáře“ a „otroky“. Jedni mají všechna práva, ti druhí nemají práva žádná. Ve čtvrtém a pátém stadiu hrozí reálné riziko prorůstání parastruktury šikany do oficiální školní struktury. Stává se to v případě, kdy iniciátor šikanování je sociometrickou hvězdou. Je žákem s výborným prospěchem, má kultivované chování a ochotně pomáhá pedagogovi plnit jeho úkoly.

ŠIKANA UČITELE: Násilí vůči učiteli přijímají všichni žáci ve třídě jako normu. Šikanování pedagoga se stává skupinovým programem.

2.5 Možné formy šikany učitele

Dle Arabadžieva (UN, 6/2011) se šikana učitele dá rozdělit na zjevnou a skrytou:

- a) **Zjevná forma** je taková, která je k vidění na videích z mobilních telefonů, digitálních kamer nebo jiných zařízeních. Učitel, který z nějakých důvodů nemá nebo ztratil autoritu, je zesměšňován nebo vyprovokován k nějaké akci před celou třídou. Může se jednat o různou formu – posmívání, nerespektování pokynů, používání vulgarismů, ničení věcí či majetku, strkání, kopání, různé údery, házení věcí po učiteli. Toto je však forma šikany, se kterou se dá pracovat – je prokazatelná.
- b) **Skrytá forma** šikany je obvykle založena na kompromitujících materiálech. Žák ví o nějakém chování či jednání učitele, které se neslučuje s dobrými mravy, předpisy či zákony. Někdy také žáci využívají toho, že pedagog v nějaké situaci nepostupoval standardně a to pak využívají. Žák tedy na pedagoga vyvíjí nátlak nebo ho vydírá za účelem úlev, zvýhodnění či lepší kvalifikaci. Do této skupiny

by se také dalo započítat sexuální obtěžování pedagoga. Skrytá forma šikany, v kombinaci s jistou rafinovaností agresora může mít pak devastující účinky.

Důležité je poukázat na vynalézavost agresorů vůči své konečné oběti, tedy učiteli. Pokud se setkáme se skrytou šikanou, jde často o promyšlené, naplánované akce s určitým cílem a ziskem pro agresora. Mohou to být již zmiňované úlevy a zvýhodnění. V tomto případě agresor jedná s cílem určitého zisku a je sám aktérem celého jednání.

Jako další možné důvody agresora pro šikanu učitele se nabízejí:

- udržení vůdčí pozice agresora;
- zesměšnění či ponížení učitele;
- pocit moci agresora;
- agresor zkouší „kam až může zajít“;
- zlikvidování učitelovy autority;
- zbavení učitele lidské důstojnosti;
- dohnat učitele k předem stanovenému cíli, např. podání výpovědi.

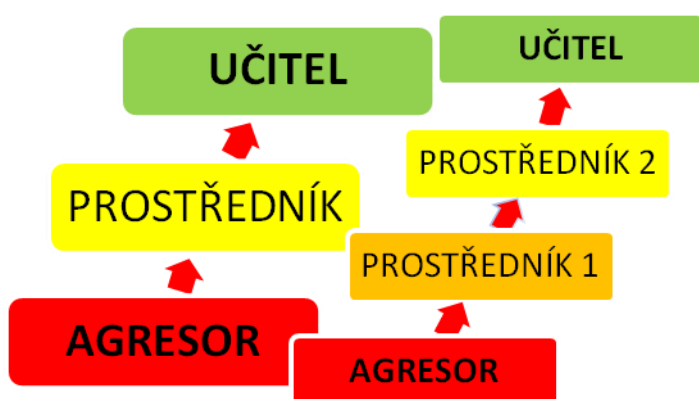
V těchto případech nejedná agresor ve svůj prospěch typu vydírání kompromitujícím materiálem pro lepší prospěch či výhody, ale jedná se o vypočítavé a zlomyslné jednání agresora (nebo celé skupiny) za uvedenými účely. Důvodem může být „pouhé“ pobavení agresora či skupiny nebo deviantní chování aktérů. Agresor, který je schopen takové formy skryté šikany, má určité vlastnosti:

- je velice inteligentní
- zastává vedoucí pozici, v kolektivu je oblíben
- velmi zdatný manipulátor;
- touží zjistit hranice své moci;
- velmi sebevědomý, zpravidla netrpí materiálním nedostatkem;
- je sobecký, chybí mu pocit viny nebo lítosti s ostatními;
- chybí mu sebereflexe – nedokáže přiznat chybu.

Skrytá šikana, která má za následek psychické týrání oběti (bývá i smíšené se zjevnou šikanou) a dojde do čtvrtého či pátého stádia - totality, má pak pro oběť zpravidla devastující následky. Odhalení a řešení souvisí s inteligencí a rafinovaností agresora. Ten si může být vědom svého nesprávného chování a bude se chránit – tzn., že bude dělat vše pro to, aby se na něj v případě odhalení nedalo ukázat. Agresor, obklopený spolužáky, vybere ze svého středu jednoho nebo několik nejvěrnějších, přes které provozuje šikanu na cílovou oběť – v našem případě na učitele. Schéma takových situací vypadá následovně:

Schéma č. 2: **Skrytá šikana - typ 1**

Schéma č. 1: **Skrytá šikana - typ 2**

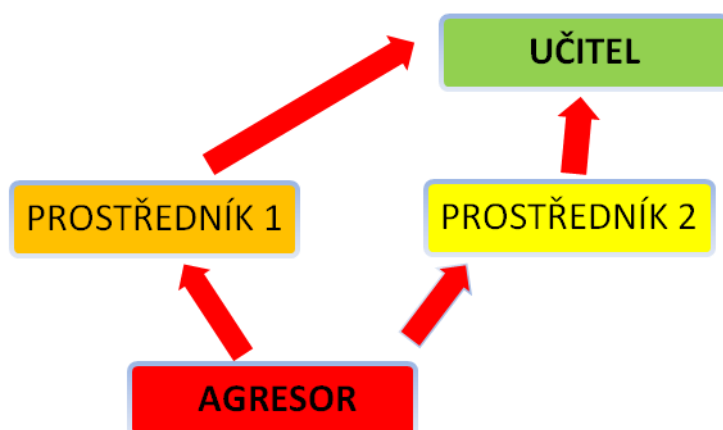

V situacích, které jsou nastíněny ve schématu 1 a 2, má agresor k ruce prostředníka či prostředníky, který provádí zjevnou a objevitelnou šikanu za agresora. Prostředník může např. psát ponižující SMS ze svého telefonu, útočné emaily ze své schránky, na příkaz agresora učitele nezdraví, ignoruje ho, provádí schválnosti, atd. Při prvním pohledu se prostředník zdá být agresorem a může být nesprávně potrestán. Potrestaný prostředník je zadostiučiněním skutečného agresora, který je v tuto chvíli přesvědčen o své vychytralosti a nepochopitelnosti. Na prostředníka může mít šikana stejně devastující následky jako na cílovou oběť – učitele. Můžeme tedy říci, že i prostředník je svým způsobem obětí. Je tlačěn do role, která mu nemusí být blízká, ale je nucen ji přijmout, aby nepřišel o kamarádství agresora, ke kterému pravděpodobně vzhlíží. Je tedy vykonavatelem. Agresor si své prostředníky vybírá záměrně. Prostředníkům, vykonavatelům zjevné šikany se dá stanovit určitý profil:

- má nízké sebevědomí;
- pochází z materiálně chudších poměrů než agresor;
- snaží se zalíbit se, zapadnout do kolektivu;
- vzhlíží k agresorovi a za každou cenu si přeje jeho přátelství;
- lehce manipulovatelný, bez vlastního názoru;
- bývá fyzicky zdatný;
- průměrný či podprůměrný žák.

Agresor ke svým záměrům může využívat i několik vykonavatelů, kteří mohou spolupracovat vůči cílové oběti nebo o sobě ani nemusí vědět a šikanovat učitele souběžně, viz schéma 3.

Schéma č. 3: **Skrytá šikana - typ 3**

2.6 Možnosti řešení a prevence ve školách

Základní školy mají jednu velkou nevýhodu oproti mateřským školám a všem středním školám – nemohou žáka vyloučit. V případě problému se závažnou šikanou učitele se většinou musí spokojit s omezenými možnostmi, jako jsou: slovní domluva, zápisy, poznámky, výchovné komise, snížené známky z chování. Pro značnou část žáků a jejich rodičů tyto tresty ztratily význam – přirozená autorita nejen učitele, ale i celé školy a systému školství má degradující trend.

Základním nastavením pravidel každé školy, by měla být specifikace šikany a nevhodného chování vůči spolužákům, pedagogickému i nepedagogickému personálu školy ve Školním řádu školy. Jde o veřejné dokumenty, a proto jsem namátkou nahlédla do čtyř škol v Liberci. Každá z těchto škol má ve svém Školním řádu zmíněnou šikanu jako závažný netolerovaný přestupek, jedna škola zmiňuje kyberšikanu (samostatná kapitola v této DP), ale pouze jedna z těchto čtyř velkých škol má ve svém Školním řádu článek „Úmluva mezi žáky a učiteli“, kde bod č. 1 stanoví, že „Komunikace mezi žákem a učitelem se děje na základě slušnosti, vzájemného respektu a tolerance“. Bod č. 5 stejného článku vyžaduje, že „žák bude respektovat učitele, a to i tehdy, když mu nevyhovuje současný stav nebo když se domnívá, že učitel nepostupuje správně.“ (ZŠ Dobiášova, online <http://www.dobiasova.cz/documents/rad.pdf>, s. 4-5).

Každá základní škola by ve svém školním řádu měla vymezit šikanu – jmenovitě. Nesouhlasím s větou uvedenou ve školním řádu jedné školy, kde se píše, že „všechny formy šikany jsou nežádoucí“. Taková věta mi připadá alibistická a domnívám se, že škola není schopná podniknout smysluplné kroky k potlačení či prevenci šikany.

Dle mého názoru by součástí Školního řádu měl být samostatný dokument, který bude účelově řešit a jmenovat pouze šikanu, rozepsanou na konkrétní formy s detailním vysvětlením. Mezi těmito by pak měla figurovat šikana vůči učiteli jako samostatná část. Takovým dokumentem škola vysílá signál, že problematiku zná, zajímá se a je schopna ji řešit.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále MŠMT) vydává průběžně metodické pokyny – velice důležité a mimořádně užitečný materiál, který stanovuje konkrétní pravidla, jak má škola postupovat při preventivních opatřeních, při odhalování a řešení šikany. Ten nejnovější s Č. j. MSMT- 22294/2013-1 je vydán ve Věstníku MŠMT 8/2013 a má název: *Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních*. Jedná se o velice věcný, stručný a přehledný dokument, který je ucelený pro získání základních fakt ohledně různých forem šikany, jejich následky, možnosti prevence a řešení. Dále uvádí právní rovinu, ke které šikana spěje. Šikana může dojít z porušování Školního řádu až na porušení zákona, respektive trestního zákoníku v následujícím (Metodický pokyn MŠMT, č. j. MSMT- 22294/2013-1, 2013, s. 4):

„Z hlediska zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „TZ“), může šikanování žáků naplňovat skutkovou podstatu trestných činů či provinění (dále jen „trestných činů“). Proviněním se rozumí trestný čin spáchaný mladistvým - § 6 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže): vydírání § 175 TZ, omezování osobní svobody § 171 TZ, zbavení osobní svobody § 170 TZ, útisku § 177 TZ, těžkého ublížení na zdraví podle § 145, ublížení na zdraví §146 TZ, § 146a TZ, vraždy § 140 TZ, loupeže § 173 TZ, krádeže § 205 TZ, násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci § 352 TZ, poškození cizí věci § 228 TZ, znásilnění § 185 TZ, kuplířství § 189 TZ, pohlavního zneužití § 187 TZ, apod. + nebezpečné vyhrožování § 353 TZ, nebezpečné pronásledování § 354 TZ, mučení a jiného nelidského a krutého zacházení § 149 TZ.“

3 Šikana učitele rodičem

Rodičovská agrese, nazývaná také mateřskou či otcovskou agresí, je určitým typem přirozené agrese, která je vlastní každému tvorovi. Bránění svého mláděte matkou je jedním z nejpřirozenějších pudů. Zvířata brání svá mláďata tím, že sama napadnou predátora i v případě, že ohrožují vlastní život.

Každý rodič má právo bránit svoje dítě před okolním světem. Školní prostředí je místem, kdy k pomyslnému ohrožení dítěte ze strany učitelů dochází. Dítě je ve škole „ohrožováno“ špatnými známkami, postihy za nevhodné chování, může se stát obětí nevhodného přístupu učitele, v neposlední řadě se může stát terčem záměrného ubližování ze strany spolužáků (Martínek, 2009, s. 56). Avšak toto právo rodičů nesmí přesáhnout normy společenského chování a etické kodexy. Rodič musí být schopen střízlivého uvažování a adekvátní kritiky k chování svého potomka i k svému vlastnímu.

Martínek (2009, s. 56-57) uvádí, že učitel při kontaktu s agresivním rodičem musí vycházet ze tří základních pravidel:

- a) Každý rodič má právo bránit své dítě – i když se jedná o rodiče, který je podle názoru učitele špatný, nedokáže své dítě usměrnit, nedokáže s učitelem patřičně spolupracovat, má na obranu svého dítěte právo.
- b) Každý rodič vychovává své dítě, jak nejlépe umí – to, že je to z našeho pohledu mnohdy naprosto nevhodná výchova, je jiná věc. Problémový rodič své dítě jinak vychovávat neumí. Nemůžeme očekávat, že např. rodič, který často střídá zaměstnání a u žádné práce nevydrží, bude své dítě vychovávat k systematické a pravidelné přípravě na vyučování.
- c) Rodič vychovává své dítě velice podobným způsobem, jakým byl sám vychován. Některé výzkumy ukazují, že výchovné styly se z velké míry dědí. Uvědomme si, jak při výchově vlastních dětí používáme stejné formy odměn a trestů, jakých používali na nás naši vlastní rodiče., jak často použijeme slovních formulací od rodičů odposlouchaných. (Martínek, 2009, s. 56 – 57).

3.1 Skupiny rodičů

Pro ilustraci typů agresivního chování rozdělím rodiče do tří skupin:

- 1) Spolupracující rodiče, vstřícní a zdravě kritičtí.
- 2) Inteligenčně slabší s vulgární a fyzickou agresí, zpravidla sociálně slabší.
- 3) Inteligentní, úspěšní a sebevědomí, zpravidla s kontakty na klíčových pozicích.

První skupina nepředstavuje problém a přáním každého učitele je, aby měl ve třídě žáky, jejichž rodiče spadají právě do této skupiny.

Druhá skupina je ve svém projevu šikany jednodušší, i když i zde se dá najít určitá rafinovanost a není jednoduché se s tím vypořádat. Pro ukázkou uvádím situaci, která vznikla na jedné větší škole v Libereckém kraji. Dozvěděla jsem se, jak s ní incidenty otřásly, jak si z celého dlouhotrvajícího incidentu odnesla psychické problémy, se kterými se potýkala přibližně další rok. Díky tomu, že byla zkušenou profesionálkou, nedotkly se problémy výuky a vzdělávání žáků.

PŘÍPAD: Na velké škole v Libereckém kraji nebyla matka žákyně 5. ročníku spokojena s postojem a výukou třídní učitelky. Svou nespokojenost dala najevo na třídních schůzkách, kde s ní ale ostatní rodiče nesouhlasili a nepodpořili ji. Matka si v průběhu cca 8 měsíců trvání vymýšlela výtky proti paní učitelce, dožadovala se vysvětlení špatných známek, ovšem s několikaměsíčním zpožděním. Nutno podotknout, že žákyně nebyla zdatná ve školním prospěchu. Dcera si přepsala pětku v žákovské knížce na jedničku (dostala ředitelskou důtku) a matka napadala paní učitelku, že to přepsala a nepamatuje si. Na domluvené schůzky i s ředitelem školy a výchovnou poradkyní, později i s policistou se matka několikrát nedostavila nebo se dožadovala vstupu s přítelem – pro výchovu dcery neadekvátním zástupcem. O přestávkách se matka vplížila několikrát do dceřiny třídy a nabádala žáky k bojkotu paní učitelky a přesvědčovala je o jejích nekvalitách. Dokonce ji obvinila z krádeže peněz na školní výlet, které matka nezaplatila. Když nebyla vyslyšena, snížila se k vulgarismům, napadala učitelku, spolužačku své dcery hanlivě osočovala před školou i na sociální síti. Otec napadané spolužačky podal na matku trestní oznámení pro šíření pomluv. S koncem školního roku agrese ze strany matky utichla, v novém školním roce nastoupila na druhý stupeň a situace se zklidnila. Jak probíhá trestní oznámení na matku podané otcem spolužačky, již není předmět zájmu školy.

Dalším dostatečně výmluvným příběhem je medializovaný případ z dubna loňského roku, zveřejněný na stránkách www.zpravy.idnes.cz. Po nešťastné náhodě na školní chodbě, kdy romský žák šesté třídy vyběhl ze za rohu a narazil do učitele, druhý den si to s učitelem přišel vyřídit otec žáka, způsobil učiteli několik pohmožděnin a otřes mozku. Napadený učitel zůstal psychicky otřesen ze způsobu jednání, který zažil a musel vyhledat pomoc odborníka.

Tyto dva případy jsou si podobné v tom, že chování rodičů bylo svým způsobem ovlivněno základními pudy – matka chtěla mít ze své dcery pravděpodobně premiantku a domnívala se, že nátlakem a intrikami tomu dopomůže, otec chlapce pak jednal z jiného, svého výkladu konfliktu. Náhlá fyzická a slovní agrese rodičů je většinou nečekaná a těmto útokům nelze preventivně zabránit.

Uvedla bych několik doporučení (má-li škola dostatečné personální či finanční prostředky):

- Stanovit a dodržovat pravidla systému návštěv ve škole
- Držet dozory na chodbách během každé přestávky
- Je-li možnost, zajistit kamerový systém na vchodové dveře a otevírání dveří kódem např. telefonem z kanceláře sekretářky, která bude obstarávat systém návštěv
- Má-li učitel konzultaci s vytipovaným problémovým rodičem, je vhodné, aby byl přítomen někdo další (ředitel školy, zástupce ředitele nebo kolega)
- Pokud umístění školy dovolí, dojednat s policií okamžitý příjezd v případě ohlášení problému

Třetí skupina rodičů – zpravidla úspěšní ve svém profesním životě, ambiciózní a s výhodnými kontakty – jsou pro učitele velmi nebezpečnou skupinou, hlavně z profesního, osobního nebo osobnostního pohledu. Takoví rodiče bývají vůdčími typy a často upřednostňují autoritativní výchovu dítěte (Matějček, 1992). Svě dítě považují za vyvolené, geniální a nepromíjejí nezdary. Dítě se pak může cítit frustrované a nucené dosáhnout úspěchu za každou cenu. Pokud dítě nedokáže svými schopnostmi dosáhnout výsledků požadovaných rodičem, může se rodičova zloba za neúspěch obrátit proti učiteli.

Učitel nemá moc možností se bránit. Pro dosažení svých požadavků začne rodič učiteli vyhrožovat, vydírat ho nebo zastrašovat. Pokud je rodič vlivným člověkem s vlivnými přáteli, potom se za učitele nepostaví ani kolegové či ředitel. Sekundárním problémem je chování

samotného dítěte – žák, který má doma takový vzor jednání s lidmi, pak sám stejný způsob chování upřednostňuje.

Učitelé se ve své praxi stále častěji setkávají s agresivními rodiči. Prvotní a instinktivní reakce učitele na rodičovskou agresi nebývá správná. Naopak rodiče ještě více rozčílí, např. snahou o uklidnění, tzn. slovy typu: „Uklidněte se, pak se budeme dál bavit.“ Martínek (2009, s. 57) uvádí, že taková věta sama o sobě je kontraproduktivní a rodiče akorát více pobouří (on jde bránit své dítě a učitel mu říká, ať se uklidní). Další nevhodný způsob řešení problému s rodičem nastane v případě, že učitel použije své vlastní agrese. Pokud učitel „převezme“ způsob komunikace rodiče, vznikne mezi oběma stranami jakýsi emotivní boj a racionální řešení situace je pak nemožné (Martínek, 2009, s. 57).

3.2 Pravidla pro jednání s agresivním rodičem

Martínek (2009, s. 57 – 59) stanovuje při jednání s agresivním rodičem následující pravidla:

- *Nutnost potvrzení agrese:* Věta, která vrátí rodiče do reality a utlumí jeho emoce, potvrzuje pochopení agrese: „Vidím, že se zlobíte a máte na to právo.“ Agresivní rodič je připraven na boj a neočekává, že by jeho agresi mohl někdo chápat. Je nutné toto mínění vyslovit naprosto vážně a učitel nesmí dát najevo, že je mu situace krajně nepříjemná, spěchat a uchýlovat se k únikovým reakcím. Pro úspěch je nutné situaci dotáhnout do přípustného vyřešení pro obě strany.
- *Nikdy nejednat s agresivním rodičem vestoje:* Po úvodní větě je vždy nutné rodiče vyzvat k posazení se. První si vždy sedá rodič (učitel vyjadřuje rodiči respekt). Výhodné je, pokud obě strany sedí proti sobě a mezi sebou mají stůl, lépe se udržuje oční kontakt a stůl je určitou hranicí mezi teritoriem učitele a rodiče. Pokud usazení není možné a situace se řeší ve stoje, je řešením vymezení osobního teritoria učitele čímkoliv, co drží v ruce – třídní knihou, desky na výuku, sešity. Dalším důvodem pro posazení je srovnání úrovně očí obou stran. Mají-li obě strany oči na stejné úrovni, zamezí se pocitům ohrožení, ponížení a tendenci k obraně, nebo na druhé straně pocitu převahy a moci. Pokud je to možné, učitel by měl rodiči nabídnout občerstvení (kávu, vodu, čaj), tím dává najevo svou snahu o uvolnění atmosféry.
- *Snažit se udržet kontakt „z oka do oka“:* Oční kontakt při sdělování nepříjemných zpráv je velmi důležitý. Oční kontakt působí věrohodně, férově a sebevědomě.

Pokud učitel dokáže udržet oční kontakt, dává tím rodiči najevo, že si je jistý svou pozicí a působí sebejistě. Pro ulehčení situace může učitel využít tzv. „třetí oko“ – pohled na kořen nosu rodiče. Pohled nesmí být upřený, agresivní, ale naopak volný a vstřícný.

- *Nechat nejprve mluvit rodiče:* Aby mohl učitel aplikovat tuto radu, je nutné vědět, zda je nějaká diskuze s rodičem možná. Pak je možné řešit s rodičem vzniklou situaci, dbát na to, aby se rodič aktivně účastnil řešení problému
- *Setkání vždy končit pozitivně:* I když má učitel pocit, že jednání s rodičem neproběhlo zcela podle jeho představ, je třeba dát rodiči najevo, že si učitel váží toho, že školu navštívil a že rozhovor proběhl. Důležité je rodiče upozornit na fakt, že může přijít do školy častěji a předejít tak nahromadění problémů u svého dítěte. Takovým přístupem je možné získat rodiče na stranu učitele, přesvědčit jej o tom, že učitel a škola nejsou pro jeho dítě nepřáteli, a že naopak mají všichni zájem o vyřešení problému. Před odchodem rodiče je dobré dohodnout si příští schůzku.

Pokud je rodič ochotný k jednání o problému a dá se předchozími pravidly jeho agrese předejít, a pokud učitel zvládne svou roli, zpravidla nevznikne prostředí vhodné k šikaně učitele. Učitel se prezentuje jako sebevědomý jedinec a profesionál, který si se situací dokáže poradit.

Někdy se objevují případy, které jsou vztahově komplikované a je pouze na učiteli, jak si s problémem poradí. V příkladu, který uvádím, mám na mysli šikanu učitelky z menší školy ve středně velkém městě (tato situace dodnes nebyla nazvána šikanou, ale dle mého pohledu kritéria splňuje), která má ve své třídě dceru své kolegyně, v současné době na rodičovské dovolené s druhým dítětem. Učitelka je neustále zasypávána hovory nebo SMS od své kolegyně, matky žákyně, která se dožaduje podrobnějších informací k úkolům, k zadáním prací, často nesouhlasí s učitelčinou výukou, má neustálé dotazy ke známám, atd. Učitelka bere tuto situaci klidně, stále s trpělivostí. Otázkou je, zda učitelka ví, že kamarádka – kolegyně přistupuje k praktikám, které nejsou úplně v souladu s normálním vztahem. Otázkou také je, zda ředitel či ředitelka školy o celé situaci ví a zda ví, že je třeba celou situaci řešit.

4 Mobbing

Význam slova mobbing je v našich krajích relativně nový. Označuje různé formy psychoteroru od jednoho kolegy k druhému. Situace může být v každém případě odlišná, ale společným jevem je to, že se oběť mobbingu nedokáže negativnímu chování proti své osobě ubránit. Jde tedy o šikanu, kdy se oběť dostává do svízelných situací. Jednou z nejvíce promíjených a „neviděných“ šikan je právě mobbing. Jako příklad můžeme uvést dokola promíjené, filmované a zlehčující reakce na chování vojáků ve službě. Služebně starší kolegové dávali úkoly, či tresty služebně mladším kolegům, mnohdy naprosto popírající veškerou humanitu. Společnost jen přihlíží takovému chování, které bere ve vojenském prostředí za normu.

4.1 Co je mobbing?

V každém zaměstnání je základním kamenem komunikace, která bývá věcná a odborná nebo osobní. Každý z nás se během komunikace s kolegou dostal do názorového rozporu a vznikl konflikt. V tuto chvíli nezáleží na tom, vznikl-li konflikt v názorové rozdílnosti odborného nebo osobního rázu. Z často nevýrazného konfliktu se časem může stát velmi závažný problém a to už se nachází na hraně, kde hrají svou roli osobnosti obou aktérů. V případě, že jeden z nich se cítí nebo je silnější než druhý (extrovert x introvert, odborník x asistent, atd.), může dojít k prvotním prvkům šikanování.

Mobbing je tedy *„řada negativních komunikativních jednání, jichž se dopouští jedinec nebo několik osob vůči určitému člověku po delší dobu (nejméně půl roku alespoň jednou týdně).“* (Kratz, 2005, s. 16).

„Pojem mobbing se odvozuje od anglického slovesa „to mob“, což znamená utlačovat, urážet, útočit, napadat, atd. I přes toto relativně výmluvné označení se ve Velké Británii označuje spíše termín „bullying“ a v USA jako „employee abuse“. Výraz mobbing původně představil rakouský etolog a nositel Nobelovy ceny Konrad Lorenz, který tak označil útok zvířecí tlupy na vetřelce. Do vzorce pro lidské chování přenesl tento výraz v 60. letech minulého století švédský chirurg Heinemann. V roce 1993 pak v Německu zavedl švédský psycholog práce prof. Leymann. (Kratz, 2005, s. 15). Právě profesor Leymann je často zmiňovaným odborníkem na mobbing a bossing v mnoha knižních publikacích.

4.2 Mobbing a výzkumy v Německu

Dá se bez nadsázky říci, že mobbing je závažným problémem celosvětové ekonomiky. Podniky musí vynaložit nemalé finanční částky díky následkům, které po sobě mobbing zanechává. Jde o nemocenské, odchody kvalifikovaných a zkušených zaměstnanců – obětí mobbingu, přijímání a zaučování nových zaměstnanců, školení, teambuildingové akce, atd. Německý odborník s dlouholetou praxí a psycholog Hans J. Kratz ve své knize *Mobbing. Jak ho rozpoznat a jak mu čelit* (2005, s. 12) uvádí, že pouze v Německu mobbing způsobuje národohospodářskou škodu ve výši 15-50 miliard eur ročně. Podnikům tak vznikají náklady ve výši 17 500 – 50 000 eur ročně na jednoho šikanovaného zaměstnance. Dále uvádí, že 20% sebevražd v Německu lze přičíst na vrub mobbingu a v přepočtu na délku produktivního věku byla v Německu během svého zaměstnání alespoň jednou šikanována každá devátá osoba. To jsou čísla, která jsou již sama o sobě velmi závažná. Dále Kratz (2005, s. 35) uvádí, že na hamburskou mobbingovou linku během své tříleté existence volalo celkem 2100 volajících a z toho si stěžovalo:

- 31% na psychosomatické potíže jako jsou deprese, úzkostné stavy a příznaky stresu až po náhlé částečné nebo úplné ohluchnutí a nervová zhroucení,
- 25% na žaludeční potíže,
- 22% na poruchy spánku,
- 15% na bolesti a zatuhlost, od bolestí hlavy až po revmatismus.

Mobbing lze pozorovat ve všech oborech. Zvýšené riziko však podle výzkumů psychologa práce prof. Zapfa (Kratz, 2005, s. 21) hrozí především zaměstnancům:

- resortu zdravotnictví a sociálních věcí (7x vyšší riziko)
- resortu školství a tělesné výchovy (3,5x vyšší riziko)
- státní správy (3x vyšší riziko)

4.3 Výzkum na základních školách v ČR

Situace mobbingu v České republice prozatím nebyla komplexně zmapována. Za jeden z vysoce ceněných zdrojů pro tuto diplomovou práci je výzkum z roku 2011, pod vedením Tomáše Čecha – v rámci Škola a zdraví, Mobbing jako negativní fenomén v prostředí

základních škol. Jedná se o rozsáhlý, několikaletý komplexní výzkum, který byl prováděn jak v kvantitativní, tak v kvalitativní rovině. Data, která výzkum předkládá, jsou velice cenná a budou pro další následné aktivity v této oblasti základním kamenem.

Hlavním cílem výzkumu bylo zmapovat výskyt mobbingu a bossingu v českých základních školách (Čech, 2011, s 48). Výzkumníci si položili také dílčí cíle:

- zjistit míru povědomí a informovanosti o mobbingu a bossingu mezi učiteli základních škol;
- zmapovat míru zkušenosti s mobbingem a bossingem mezi učiteli;
- zjistit převládající formy mobbingu v základních školách;
- popsat mechanismy obrany proti lobbujícímu jednání;
- zmapovat kvalitu mezilidských vztahů ve školách. (Čech, 2011, s. 48)

Ve druhé fázi výzkumu bylo pak nutné zjištěné informace zanalyzovat. Jako výzkumný nástroj byl zvolen dotazník, který vyplnilo 1103 validních respondentů. Výčtem grafů s jasným popisem a rozbořením dotazníku z různých pohledů, pak Čech provází čtenáře zajímavými zjištěními, až k zjištěnému samotnému výsledku výzkumu.

Čech (2011, s. 73) tedy zjistil, že bylo za dobu své pedagogické praxe vystaveno projevům šikany na pracovišti (v prostředí základních škol) celkem 328 respondentů, tj. 29,7% z celého výzkumného souboru (1103), z toho:

- 74 učitelů projevům mobbingu (6,7%);
- 139 učitelů projevům bossingu (12,6%);
- 115 učitelů jak mobbingu, tak bossingu (10,4%);

Dále také zjistil, že mobbing vnímá 83,1% všech respondentů jako „vážný“ problém, z toho necelá polovina (40,7%) jako problém s přívlastkem „velmi vážný“, v případě bossingu se jedná dokonce o 86,4% dotazovaných, pro které by neměla šikana ze strany vedení mít ve školách místo (Čech, 2011, s. 70).

Čech ze svého výzkumu předložil velice znepokojující výsledky. Uvádí (2011, s. 122), že se potvrdil předpoklad, že čeští učitelé z velké většiny nemají povědomí

o tom, že existuje fenomén šikany na pracovišti – více než čtvrtina všech respondentů neví, o jaký jev se jedná a nedokázali by ho identifikovat, jistotu neměla ani polovina dotazovaných. Jedním z výsledků tedy je, že pedagogové v českých školách jsou nedostatečně informovaní a logicky tím nemohou počátky problému odhalit a následně řešit. Informovanost narůstá kontinuálně s věkem učitele, tedy ve velké míře díky vlastní negativní zkušenosti nebo zkušenosti některého z kolegů za dobu pedagogické praxe (Čech, 2011, s. 123).

Výsledky ohledně reálné zkušenosti učitelů s mobbingem pak poukazují na nepříjemný fakt, že šikanu na pracovišti základních škol je nutno považovat za závažný problém, který je třeba koncepčněji řešit a předcházet mu. Celkově se obětí psychických útoků za dobu své pedagogické praxe cítilo být 17,2% učitelů ze strany svých kolegů (mobbing) a 23,1% ze strany svých nadřízených (bossing). Jednání se znaky jedné nebo druhé formy šikany ke své osobě zaregistrovalo ve svém profesním životě 29,7% respondentů, což je bezmála třetina všech učitelů (Čech, 2011, s. 123).

Výsledek je naprosto znepokojující. Z těchto údajů se dá bez nadsázky říci, že existuje jen málo zdravých kolektivů na základních školách. Možná má svůj podíl velká feminizace českého školství, možná určitá apatie pedagogických pracovníků k neustálým změnám ministerstva školství v posledních letech. Ale i přesto stěžejním faktem zůstává, že učitel = pedagog má přímý vliv na výchovu a budování morálních zásad nových generací. Pokud je mobbing a bossing v našem školství natolik rozšířen - jak může učitel, který je obětí útoků podávat očekávaný výkon a plnit svou povinnost vůči žákům? Jak může šikanující kolega (mobber) nebo šikanující nadřízený (boss) předávat morální hodnoty našim novým generacím, když on sám je má v tuto chvíli zvrácené? Pokud se uvádí – v mimoškolním prostředí – že mobbing má značný finanční dopad na celkovou ekonomickou situaci země, dá se jistě říci, že mobbing ve školním prostředí má vliv nejen na finanční, ale zároveň značný vliv na morální úpadek společnosti.

Vyplývají tak jednoznačné problémy, ke kterým se nedá otočit zády. Ideálním startem pro řešení šikany v pracovním prostředí základních škol se zdá být osvěta učitelů ohledně těchto nežádoucích jevů, která by měla být směřována celorepublikově, pod záštitou ministerstva školství. Každý zaměstnanec - učitel by si měl uvědomit, že má právo na pracovní prostředí a atmosféru, která je k jeho práci potřebná a odráží se do jeho pracovních výsledků.

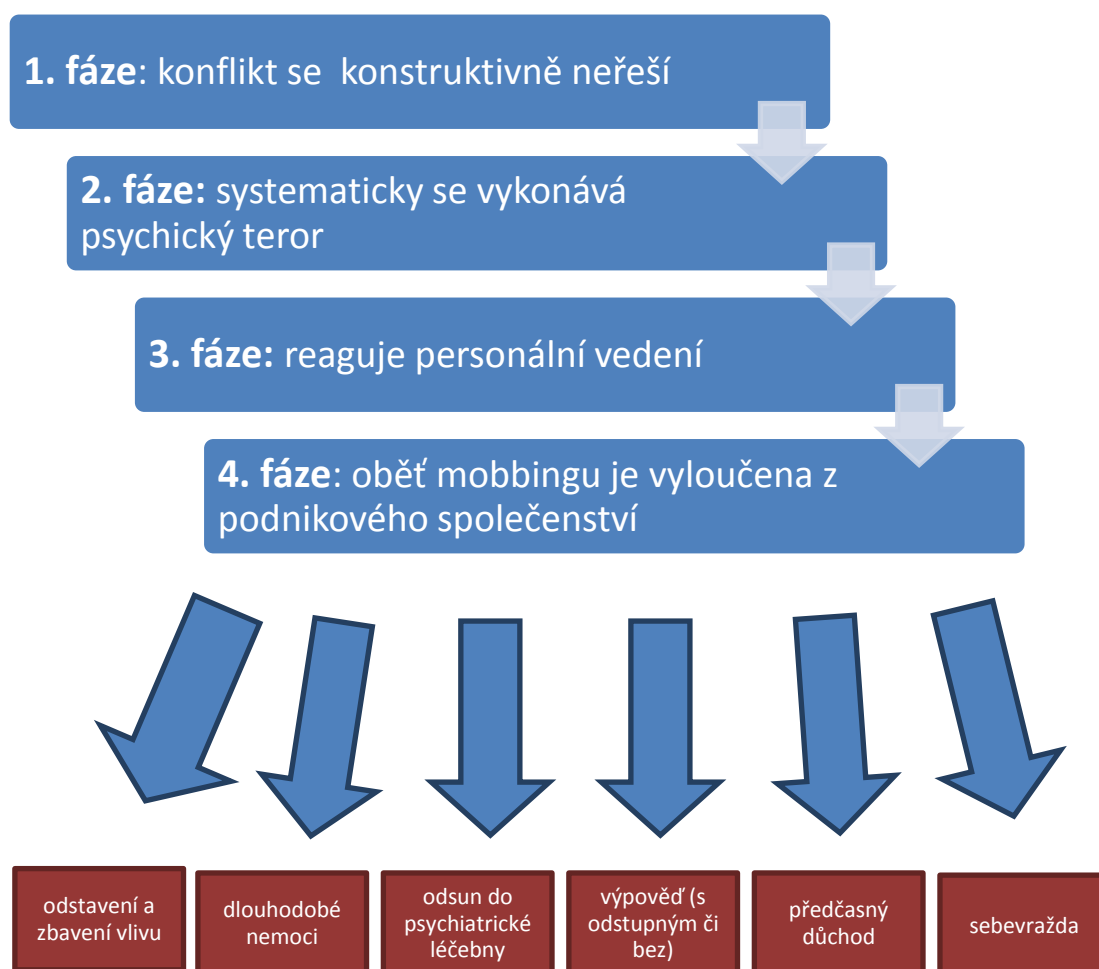
4.4 Průběh mobbingu

V této kapitole použiji model podle Kratze (2005, s. 22), který později porovnám s jinými autory a specialisty zabývající se šikanou.

Kratz uvádí (2005, s. 22), že mobbing není krátká epizoda ani nenadálá přírodní katastrofa, nýbrž zdlouhavý vysilující proces vyznačující se nesmírnou dynamikou (podle jednoho rakouského statistického průzkumu trvá šikana v průměru déle než 40,1 měsíce).

Psychologové práce sestavili po vyhodnocení velkého počtu případů model průběhu mobbingu. Podle něj má mobbing často čtyři vývojové fáze:

Schéma č. 4: **Fáze mobbingu**

Znázorněný model však není možné aplikovat na každý případ mobbingu, neboť různé faktory ovlivňující mobbing mohou způsobit jeho odlišný průběh. Strukturu průběhu mobbingu může významně ovlivnit např. když:

- se šikanovaná osoba začne na začátku druhé fáze vehementně bránit, obrátí o sto osmdesát stupňů a pustí se do trýznění toho, kdo se na ní původně dopouštěl mobbingu,
- se zaměstnanec vystaveného psychického teroru zastane ve druhé fázi nadřízený nebo mu pomohou solidární kolegové,
- šikanovaná osoba včas změní pracovní prostředí,
- nenastane třetí fáze, protože odpovědní personalisté zavrou oči („jen se v tom nehrabat“) a odmítnou vzít mobbing na vědomí,
- odpovědní pracovníci zakročí ve třetí fázi proti mobbingu a zapůsobí na šikanující osobu personálními opatřeními – přeložením, napomenutím nebo propuštěním,
- zúčastněné strany mají propracovanou „kulturu řešení sporů“, takže jsou schopny vyřešit konflikt konstruktivně už v první fázi a nemusí vůbec k mobbingu dojít.

Pro lepší pochopení mobbingu nám profesor Kratz (2005, s. 28-31) nabízí výčet zlomyslností a příkladů, kterými může mobber svou oběť týrat. Vybrala jsem takové, které by mohly být dobře použitelné i ve školním kolektivu. Jsou to například:

- mobber poskytuje oběti stále menší prostor k vyjádření;
- nedovoluje jí, aby si s ním promluvila
- oběť mobbingu není zvána na porady, pracovní setkání, atd.;
- oběť se mění v nežádoucí osobu – neúčastní se kolektivních akcí (oslava narozenin, atd....);
- jsou jí zatajovány informace;
- kdykoliv hovoří, je ustavičně přerušována;
- mobber se na oběť znenadání rozkřičí nebo jí nadává;
- neustále vtipkuje na její účet a zesměšňuje ji;
- předmětem nepřetržité kritiky je práce oběti i soukromý život. Mobber neustále hledá na své oběti nedostatky;
- oběti je odpírán kontakt pomocí odmítavých gest nebo pohledů;

- mobber oběť ignoruje, nezdraví ji, neodpovídá na její pozdravy;
- dosavadní kolegové se začnou oběti očividně stranit;
- mobber intrikuje za zády oběti;
- oběť je ponižována a ostouzena, očerňována u nadřízeného;
- neustále zpochybňuje profesní kvalifikaci oběti a odbornou kompetenci;
- oběti mobbingu se zadávají úkoly přesahující její kvalifikaci, aby mohla být následně diskreditována, nebo je jí naopak ukládají podřadné práce;
- je jí odepřeno jakékoliv další školení, či vzdělávání;
- očividné zásluhy oběti jsou pohrdlivě označovány za nevýznamné, atd.

Při výčtu těchto metod a intrik, kterými mobber týrá svou oběť, se jistě meze nekladou a z obecného pohledu bychom mohli říci, že čím inteligentnější je mobber, tím propracovanější, skrytější a destruktivnější jeho intriky budou vůči oběti – třeba i na inteligenčně stejné úrovni.

5 Bossing

Vedle již zmiňovaného mobbingu se také velmi často setkáváme s bossingem – iniciátorem šikany je zde nadřízený (anglicky boss) vůči svému podřízenému nebo podřízeným.

Každé zaměstnání na sebe váže mnoho povinností, které je zaměstnanec povinen plnit. V dnešní době je životní tempo rychlejší, a proto jsou kladeny i větší nároky na zaměstnancův výkon. Často je na jediném nadřízeném, který má rozhodnout o zaměstnancově profesionalitě, kvalifikaci, kvalitách, výkonech či nedostatecích.

Je důležité si uvědomit, co je oprávněná kritika pracovních povinností ředitelem a co je již bossing. Zde použijí definici mobbingu zmíněnou výše: Bossing je *„řada negativních komunikativních jednání, jichž se dopouští nadřízený vůči určitému podřízenému nebo skupině podřízených po delší dobu (nejméně půl roku alespoň jednou týdně)“* (Kratz, 2005, s. 16). Bossingem tedy není výtky k nesplnění pracovní povinnosti nebo termínu odevzdání, není tím výtky od nadřízeného k pozdním příchodům či ke způsobu chování a komunikace k žákům, rodičům či ostatním kolegům ve škole.

Současná situace na trhu práce dává zaměstnavatelům/nadřízeným velice zvláštní moc. Zaměstnaní se naopak bojí přijít o práci. Dle Statistického úřadu je míra nezaměstnanosti v Libereckém kraji 8,10 % a má rostoucí tendenci (data dostupná k 12/2013). V učitelské profesi jsou statistická čísla ještě nepříznivější. Odbor školství, mládeže, tělovýchovy a sportu Libereckého kraje na svých webových stránkách uvádí aktuální míru nezaměstnanosti učitelů s meziročním srovnáním. Zde se můžeme dočíst, že ke konci roku 2013 byla míra nezaměstnanosti učitelů 10,4 %. Dále uvádí, že na jedno učitelské místo připadá v Libereckém okrese 14,5 uchazeče. V Jabloneckém okrese je situace v současnosti nejhorší – na jedno učitelské místo připadá 30,3 uchazeče. (viz <http://skolstvi.kraj-lbc.cz/page2386>, online).

5.1 Bossing na škole

Šikana ze strany ředitele je špatně prokazatelná. Mnoho učitelů je nuceno chování vůči své osobě od ředitele snášet z různých důvodů:

- bojí se, že přijdou o práci;
- bojí se, že jim nikdo neuvěří;
- bojí se, že se jim budou kolegové smát;
- bojí se, že chování ředitele se po upozornění ještě zhorší.

Všechno jsou důvody, které jsou dostatečně závažné pro to, aby učitel o své situaci pomlčel a nechal si ji líbit. Jistým řešením by pak byla pomoc kolegů, kteří k situaci nejsou „slepí“ a jsou ochotní společně se řediteli postavit a ukázat mu sílu kolektivu. Takových situací v praxi ale nejspíš mnoho nenastane. Naopak dojde k situaci, kdy ředitel (nadřízený) si je jistý svou mocí, začne ji zneužívat ještě víc, až dojde k totálnímu ovládnutí nadřízeného.

Samotnou podskupinou, která se dá vložit do všech forem šikany učitele je sexuální harašení. Obětí může být učitel i učitelka, může šikanu zažívat od žáků (v rámci základní školy ojedinělé), od rodičů, od kolegů či od nadřízeného. Právě od nadřízeného může být dotyčný učitel nebo učitelka vystaven/a velmi nepříjemným a zdánlivě neřešitelným situacím. Ve školním prostředí se však sexuální harašení nijak neliší od jiných pracovišť, a proto je možné, aby se oběť obrátila na odborníky v poradnách, kteří jsou k dispozici.

6 Kyberšikana

V posledních letech se objevila nová forma šikany – velmi rozšířená a velmi nebezpečná – kyberšikana. Tímto termínem rozumíme šikanu, která se odehrává na rozhraní internetu a síťových připojení. Díky technologiím, jejichž vývoj, distribuce a prodej jsou neuvěřitelně rychlé, se kyberšikana ujala taktéž velmi rychle - zároveň nenápadně a dle mého názoru trvale.

Kyberšikanu vůči učiteli může provádět jakýkoliv agresor. Může se jednat o kyberšikanu spojenou s šikanou učitele žákem, šikanou učitele rodičem, mobbingem nebo bossingem. **Jedná se tedy o způsob šikanování, který je kompatibilní s kteroukoliv zmiňovanou formou.**

Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních (č. j. MSMT-22294/2013-1 s. 2) definuje kyberšikanu jako *„jednu z forem psychické šikany. Je to zneužití ICT, zejména pak mobilních telefonů a internetu, k takovým činnostem, které mají někoho záměrně ohrozit, ublížit mu. Podobně jako u šikany tváří v tvář se jedná o úmyslné chování, kdy je oběť napadána útočníkem nebo útočníky. Povaha a provedení útoků, pak určuje její závažnost.“*

Každý, kdo vlastní počítač či jiný přístroj, který je napojen na internet či datové síti, se může stát agresorem nebo obětí kyberšikany. Tato forma šikany má tu výhodu, že zaútočí cizí člověk na cizího člověka a to v jakémkoliv čase a na jakémkoliv místě (vzhledem k mobilním přístrojům a bezdrátovému připojení) a hlavně se skrytou identitou (pokud bude chtít žák šikanovat svého učitele, určitě použije anonymní profil, aby nemohl být snadno identifikován).

Kenneth Shore, newyorský školní a klinický psycholog a specialista na prevenci šikany ve své knize *ABC's of Bullying Prevention*, rozšířené o kapitolu *Cyberbullying* píše, že tato forma šikany může mít různé formy, počínající krutým vtipem až po vážné a nebezpečné hrozby. Nevypočitatelná je v tom, že agresorem může být prakticky kdokoli – někdo, kdo oběť zná, nebo také naprostý cizinec.

Z výzkumů, které prováděla Nadace O2 s Aisis o. s. v roce 2009 v rámci projektu MIŠ (minimalizace šikany na školách) je zřejmé, že nejčastějším médiem pro šikanu mezi žáky je mobilní telefon (hanlivé a urážlivé SMS, MMS – 68%), chaty (ISQ, AOL,... – 30%), emaily (29%) a jako poslední sociální sítě (Facebook, atd. – 14%). (Nutno zdůraznit, že zmiňovaný výzkum probíhal již v roce 2009 a za dobu pěti let se situace určitým způsobem vyvinula.)

V případě, že se obětí stává učitel, můžeme pořadí těchto hodnot obrátit. Dle veřejně dostupných informací se učitele stávají příjemci negativně naladěných či hanlivých emailů, jsou vůči nim zakládány skupiny na sociálních sítích, kde účastníci připsují vulgární či ponižující komentáře, až pak přicházejí na řadu mobilní telefony. Šikanující chaty agresorů – žáků s obětí – učitelem se téměř nevyskytují.

6.1 Sdílení a média

Od roku 2006 se na internetu začaly masivně šířit sociální sítě. Jde o prostředí, kde se virtuálně kontaktují různí lidé, sdílejí si své osobní informace a tvoří komunity. Gigant mezi sociálními sítěmi je Facebook. Patrně dnes není nikdo – obzvláště ve školním prostředí – kdo by o něm neslyšel. Facebook není jedinou sociální sítí veřejnou na internetu. Další sociální sítě jsou: Twitter, MySpace, LinkedIn, v českém rozhraní pak Lide.cz, spoluzaci.cz, atd.

Každá ze zmiňovaných sociálních sítí je vhodným prostředím pro bujení kyberšikany. Další hojně využívané možnosti kyberagresorů k útokům jsou emailové schránky a často využívané mobilní telefony, pro posílání SMS nebo MMS. **Vždy se ale jedná o posílání urážlivých, ponižujících či zastrášujících zpráv nebo obrázků skrze počítač nebo mobilní telefon. (Shore, 2011).**

6.2 Co je a co není kyberšikana

Ve školním prostředí je kyberšikana v posledních letech stále častějším jevem. Většina aktérů neví, jak s ní naložit. V určitou chvíli totiž aktéři nedokáží identifikovat, co je ještě přiměřená „zábava“ a co již přerůstá ve vážný problém. Za kyberšikanu není považována oprávněná kritika na internetu bez zlého úmyslu, bez nadávek a ponižování. Termínem

kyberšikana neoznačujeme rovněž vzájemné internetové psychické násilí a ani věcný konflikt (i opakovaný) mezi rovnocennými partnery. (Metodický pokyn MSMT, č. j. MSMT-22294/2013-1, s. 2).

Pro upřesnění a vymezení co je a co není kyberšikana nám dá odpovědi metodické doporučení MSMT, Příloha 7 – Kyberšikana (2013, s. 12):

CO NENÍ KYBERŠIKANA...

Za kyberšikanu nemůžeme označit veškeré zavrženíhodné chování v prostředí moderních technologií. Zmiňme několik příbuzných fenoménů, které jsou sice také nebezpečné, ale nejsou kyberšikanou.

Kyberstalking – pronásledování prostřednictvím moderních technologií. Zahrnuje opakované a intenzivní telefonování, psaní SMS, e-mailů, vzkazů na sociálních sítích apod. Na toto jednání pamatuje trestní zákoník (zákon 40/2009 Sb.) v § 354, odst. 1, písmeno c: Kdo jiného dlouhodobě pronásleduje tím, že jej vytrvale prostřednictvím prostředků elektronických komunikací, písemně nebo jinak kontaktuje a toto jednání je způsobilé vzbudit v něm důvodnou obavu o jeho život nebo zdraví nebo o život a zdraví osob jemu blízkých, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo zákazem činnosti.

Kybergrooming – nebezpečné chování dospělých osob, které se prostřednictvím manipulativních technik a navázáním „přátelství“ v internetovém prostoru snaží dostat své oběti na schůzku v reálném světě. Cílem jejich počínání bývá sexuální zneužití, točení a focení pornografie, nucení k prostituci. Nejohroženější skupinou jsou děti a dospívající ve věku 6 – 15 let.

Happy Slapping – volně přeloženo jako „veselé fackování“. Jde o, obětí nevyprovokovaný útok, kdy útočník využije momentu překvapení náhodně vybrané osoby (v parku, na ulici, v metru...), kterou následně zbije. Komplic vše natáčí na mobilní telefon a video se rvačkou je poté umístěno na internet, např. na YouTube.

Sexting – distribuce fotografií a videomateriálů intimního charakteru bez souhlasu zobrazené osoby. Buď tyto materiály pořizují oběti samy, s úmyslem zaujmout nebo vyhovět svému partnerovi, nebo jsou pořizovány bez jejich vědomí. Útočník tyto materiály pak buď rozesílá všem svým známým pro „pobavení“, nebo se stanou prostředkem vydírání oběti.

6.3 Evropské a české statistiky

Ve světovém měřítku je kyberšikana podstatně dlouhodobějším problémem než v České republice. Například evropské statistiky (dle Kyberšikana a její prevence – příručka pro učitele, 2009, s. 14) uvádějí, že:

- s kyberšikanu se setkala nebo ji přímo zažilo 15% žáků;
- 85% z žáků o tom někoho informovalo, ale 24% lidí, kterým to oznámili, reagovalo bez zájmu a nepomohli;
- 55% žáků si myslí, že kyberšikana je hodně rozšířená;
- 22% respondentů se domnívá, že by hledalo pomoc nebo by vypomohlo kamarádovi;
- 78% uvedlo, že by upadlo do deprese.

V České republice výzkumy nedopadly o moc lépe (dle Kyberšikana a její prevence – příručka pro učitele, 2009, s. 14):

- 22 % žáků se s kyberšikanu setkala nebo ji přímo zažilo;
- 45% z žáků o tom někoho informovalo, přičemž 24% lidí, kterým to oznámili, reagovalo bez zájmu a nepomohlo;
- 70% žáků si myslí, že kyberšikana je hodně rozšířená;
- 22% respondentů se domnívá, že by hledalo pomoc nebo by vypomohlo kamarádovi,
- 78% uvedlo, že by upadlo do deprese.

Centrum prevence rizikové virtuální komunikace, založené u Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci realizovalo v roce 2010 výzkum *Nebezpečné komunikační praktiky*, uveřejněné na webových stránkách www.e-bezpeci.cz . Z tohoto výzkumu realizovaném na vzorku cca 2000 žáků (ve věkových skupinách 11-14 let a 15-17 let) vyplývá, že:

- 46,8% respondentů zažilo kyberšikanu jako oběť (v podobném výzkumu o rok později to bylo necelých 60 % respondentů);
- nejčastějším projevem je ponižování, ztrapňování, urážení 15,8% (o rok později 34,39%), prolomení elektronického účtu 13,5% (o rok později 32,78%) a obtěžování, neustálé prozvánění 8,9% (o rok později 25,78%);
- 27,8% (o rok později 41,08%) přiznalo, že vyzkoušelo některý ze způsobů kyberšikany na jiné osobě (nejčastěji pak prolomením emailového účtu);
- výzkumné šetření dále sledovalo, zda se žáci aktivně zapojují do kyberšikany učitelů, popř. zda byli svědky takového chování. Sledovaný projev kyberšikany měl podobu provokování učitele a následného nahrání vyhocené situace. K útoku na učitele se přiznaly 2,3 % respondentů, přičemž téměř 2/3 útočníků byli chlapci (67,6 %). 11,1 % odpovídajících uvedlo, že bylo takovému chování přítomno. Pouze 9,1 % respondentů by o kyberšikaně učitele informovalo rodiče. Tuto skutečnost by s rodiči řešily především dívky (62,3 %). (V roce 2011 toto chování nebylo zjišťováno.)

Z tohoto výzkumu uspořádaného ve dvou ročnících je zřejmé, že riziko spojené s kyberšikanu rapidně stoupá – a pokud nárůst dokáže být z roku na rok téměř o polovinu, můžeme mluvit o epidemii. A v kruhu ohrožených jsou čím dál víc zahrnuti i pedagogové.

Z různých příběhů, které jsou celosvětově veřejné, často vychází najevo, že žáci učitele právě provokují svým chováním a drzostí (jak bylo zjišťováno ve výzkumu viz výše) a ve chvíli, kdy učitelé povolí nervy a rozcílí se, či jinak uvolní své emoce, zachytí jeho reakci na video a tím získají kompromitující materiál. Ten pak zveřejní nebo použijí k pošpinění pověsti učitele – samozřejmě bez udání pravého důvodu učitelova projevu. Toto je pouze jeden příklad z mnoha, jakým způsobem mohou být učitelé zkoušeni a následně vydírání, uráženi či jinak šikanováni. Stali se dokonce i případy, kdy byl pohledný učitel středem milostného zájmu žákyně, bližší vztah odmítl a žákyně ho následně napadla a pošpinila mu jméno natolik, že učitel musel ze školy odejít.

O kyberšikaně se již začalo hodně mluvit, vzniklo několik projektů, které slaví úspěchy, např. Centrum prevence rizikové virtuální komunikace při Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, projekt e-bezpečí, problémem se zabývá i Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a nyní je jenom otázkou času, kdy osvěta veřejnosti ohledně

kyberšikany dosáhne zvratu a bude mít pozitivní výsledky na denní užívání internetu. Existují návody a poradny jak si s problémem poradit a v tuto chvíli už je jedno, je-li šikanované dítě, učitel nebo jakákoliv jiná osoba, postup se nabízí vždy stejný.

Zde je několik postupů pro šikanovaného učitele:

- Učitel si musí uvědomit, že se děje něco nesprávného.
- Učitel by vůbec neměl komunikovat s agresorem/útočníkem.
- Učitel by se neměl „přátelit“ se svými žáky na sociálních sítích.
- V případě problémů zrušit účet na sociální síti, ale sledovat, zda identita není zneužívána pod falešným profilem.
- Jakékoliv hanlivé či výhružné signály (SMS, chat, email) nahlásit řediteli školy, případně policii ČR (při podezření na porušení trestného zákona).
- Učitel by si měl ukládat důkazy, vyvarovat se např. prvního nutkání smazat SMS.
- Učitel by měl trvat na konečném vyřešení situace, obvinění a potrestání viníka.

Z výzkumů, které se do dneška provedly, je zřejmé, že kyberšikana se pomalu dostává do podvědomí školní veřejnosti, ale z valné většiny ji – většinou žáci – nepovažují za nebezpečnou. To vytváří iluzi, že lidé se v kyberprostoru cítí bezpečně a neohroženě, beztrestně a nenapadnutelně. Internetová síť sice dokáže zajistit určitou anonymitu, ale je mylné se domnívat, že kyberagresor je nedopadnutelný. Je proto potřeba neustále rozvíjet znalosti žáků o možnostech a nebezpečích, které jim internet poskytuje. Je také velice důležité, aby učitelský sbor byl znalý kyberproblematiky, protože ve chvíli, kdy je učitel přes kyberprostor napaden, má neznalý učitel značnou nevýhodu před znalým kolegou, který dokáže snáze a samostatněji jednat. Proto – z mého pohledu – je proškolení učitelů ohledně ICT velice důležité, bez toho už v dnešní době nelze dobře existovat.

7 Šikana učitele na základních školách v Libereckém kraji

V předchozích kapitolách jsme vymezili nežádoucí formy chování vůči učiteli, které mohou vést až k problému, který nazýváme šikanou. Výskyt šikany vůči učitelům na základních školách v České republice je problém, se kterým si pedagogická společnost prozatím neumí dobře poradit. Základní škola musí být vnímána jako každá jiná firma, kde šikana zasahuje do firemního prostředí, do kvality vztahů na pracovišti (s žáky, s kolegy, ...), do pracovních výkonů zaměstnanců a zároveň do výkonnosti celé organizace. Samozřejmě se nesmí opomenout psychické či fyzické újmy oběti šikany, která stojí v první řadě.

Z předchozích kapitol vyvstává zásadní otázka, zda se šikana učitele vyskytuje na vybraných základních školách v Libereckém kraji a v jaké formě. Pokud ano, jakým způsobem se projevuje, kdo je agresorem a jak problém uchopila škola. Na tyto otázky by mělo odpovědět výzkumné šetření v kvantitativní rovině, které bylo realizováno na náhodném vzorku základních škol v Libereckém kraji.

7.1 Cíle výzkumu

Hlavní výzkumný cíl:

- Zmapovat výskyt různých forem šikany učitelů na základních školách v Libereckém kraji.

Dílčí výzkumné cíle:

- Zjistit míru zkušeností se šikanou vůči své osobě nebo kolegům mezi učiteli.
- Zmapovat nejčastější formy šikany učitelů.
- Zjistit způsoby řešení šikany učitelů.
- Zjistit zájem učitelů o prevenci šikany učitelů.

7.2 Výzkumné otázky a hypotézy

- H1: Učitelé se nejvíce setkávají se šikanou od nadřízených (bossing).
H2: Nejohroženější skupinou pro šikanu jsou mladí učitelé (do 35 let) a učitelé staršího věku (nad 55 let).
H3: Větší procento učitelů uvádí, že je šikanováno rodičem žáka než žákem samotným.

7.3 Metoda výzkumu a výzkumný nástroj

V současné chvíli mi není znám výzkum, který by mapoval různé formy šikany učitele na základních školách. Forma šikany kolegy kolegou či nadřízeným, mobbing a bossing, je výtečně zpracována ve výzkumu v programu Škola a zdraví Tomáše Čecha (Brno, 2011). Zda jsou učitelé šikanováni žáky nebo jejich rodiči není z žádných výzkumných zdrojů známo.

Jako metoda výzkumu v této diplomové práci byla použita kvantitativní výzkumná strategie, jako výzkumný nástroj byl zvolen nestandardizovaný polostrukturovaný dotazník.

Dotazník (viz Příloha 1) byl strukturován na 5 oblastí:

- **Blok A** zjišťuje *sociodemografické údaje o respondentovi*: pohlaví, věk, délka praxe, délka praxe v současné škole, velikost obce, okres, velikost školy, funkce respondenta ve škole, stupeň působnosti respondenta
- **Blok B** zjišťuje *zkušenosti respondenta se šikanou*: vlastní zkušenost se šikanou ze současné nebo minulé praxe. Blok B je dále rozdělen na Bloky B1, B2, B3 a B4, dle konkrétních agresorů:
 - **Blok B1** zjišťuje *zkušenosti respondenta se šikanou ze strany žáka nebo kolektivu žáků*.
 - **Blok B2** zjišťuje *zkušenosti respondenta se šikanou ze strany rodičů*.
 - **Blok B3** zjišťuje *zkušenosti respondenta se šikanou ze strany kolegů, nebo kolektivu kolegů*.
 - **Blok B4** zjišťuje *zkušenosti respondenta se šikanou ze strany nadřízeného*.

O spolupráci na výzkumu k diplomové práci byli požádáni učitelé z pěti základních škol v Libereckém kraji. Školy byly vybrány náhodným výběrem uskutečněným dle tabulky náhodných čísel. Tabulka byla vygenerována automaticky v počítači na základě funkce náhodných čísel.

7.4 Výzkumný soubor

Pro výběr respondentů byla specifikem lokalita v Libereckém kraji. Z pěti vybraných základních škol v Libereckém kraji bylo celkem osloveno 72 učitelů, což lze pro výzkum této diplomové práce považovat za výběrový soubor z celkového počtu učitelů v Libereckém kraji. Dotazník vyplnilo 62 učitelů. Návratnost vyplněných dotazníků byla tedy 86%. Žádný dotazník nebyl z výzkumu vyřazen jako nehodnotný.

7.5 Blok A – sociodemografické údaje o respondentech

Specifikujeme-li sociodemografické údaje o respondentech, kteří se aktivně zúčastnili výzkumu, tedy odevzdali vyplněný dotazník, dostaneme následující výsledky.

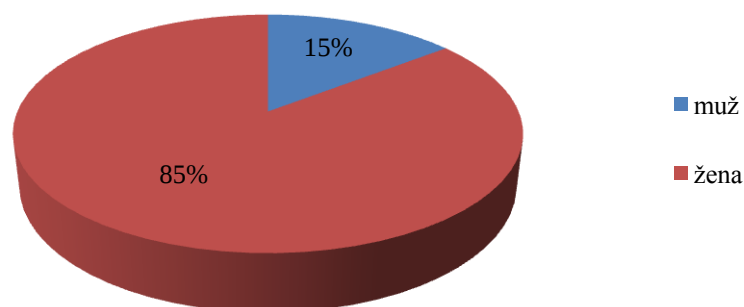
V bloku A byly zjišťovány údaje o respondentovi, které se týkají

- pohlaví,
- roku narození,
- délky pedagogické praxe,
- délky zaměstnání v současné škole,
- obce nebo města, kde se nachází škola, ve které působí,
- okres Libereckého kraje, kde se nachází škola, ve které působí,
- velikost školy, ve které působí,
- pedagogova funkce na škole,
- na kterém stupni učitel působí.

7.5.1 Pohlaví respondentů

Z grafu č. 1 je zřejmé, že zjištěné údaje korespondují s vysokou feminizací školství, kdy žen ve vybraných školách působí 85%.

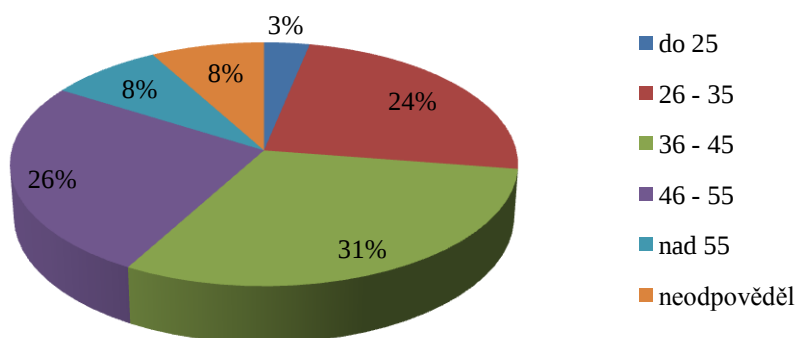
Graf č. 2: Pohlaví respondentů

7.5.2 Věk

Ze zjištěných údajů v grafu č. 2 je patrné, že věkový poměr učitelských sborů je vyrovnaný. Téměř stejným dílem (cca čtvrtinou) jsou v základních školách mladí učitelé do 35 let, učitelé do 45 let a učitelé do 55 let. Vzhledem k tomu, že ženy v učitelských kolektivech převládají, lze předpokládat, že mladé učitelky do 35 let budou střídavě odcházet na mateřskou a rodičovskou dovolenou. S tím pak souvisí přirozená fluktuace.

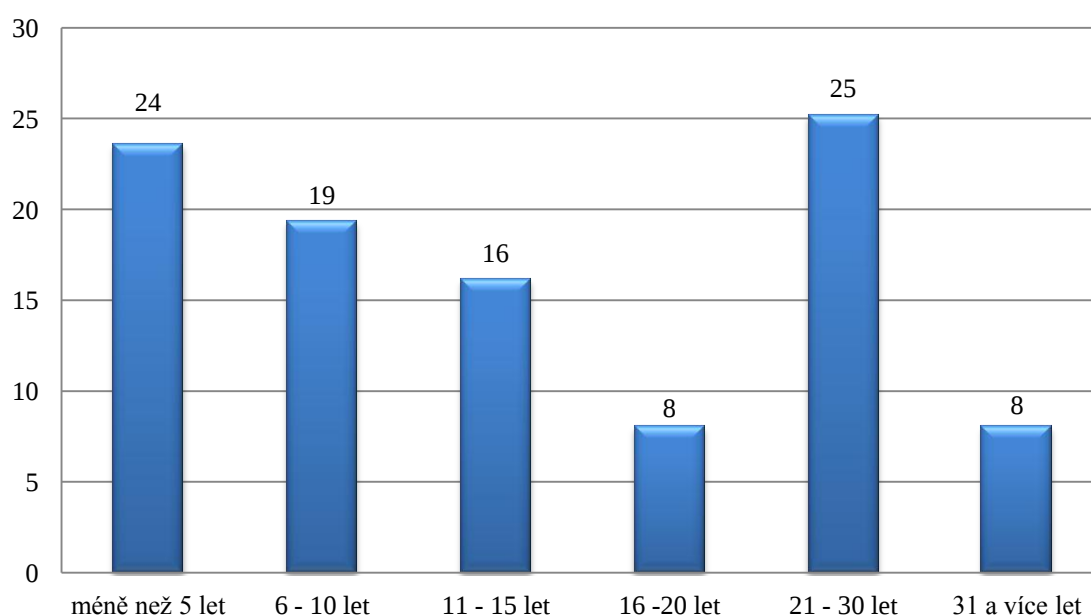
Graf č. 3: Věkové rozmezí respondentů

7.5.3 Délka pedagogické praxe

Zaměříme-li se na složení učitelských sborů z pohledu pedagogické praxe, zjistíme, že čtvrtina (25%) dotázaných respondentů pracuje ve školství 21 – 30 let. Další zajímavé zjištění je, že druhá, necelá čtvrtina dotázaných respondentů pracuje ve školství méně než 5 let (24%). To napovídá, že učitelský sbor je téměř stejným dílem tvořen jak ze zkušených pedagogů, tak pedagogů začátečníků. Procento učitelů s nejkratší pedagogickou praxí by mohlo znamenat optimističtější výhled do budoucnosti, kdy i přes mediální negativismus, přicházejí do školství noví pedagogové.

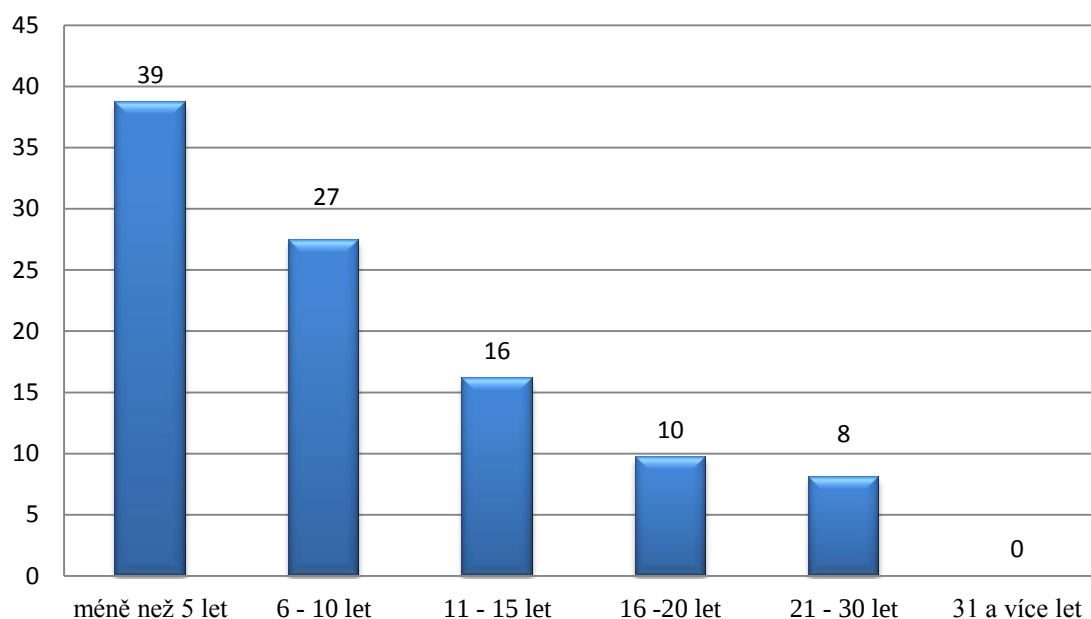
Graf č. 4: Délka pedagogické praxe (v %)

7.5.4 Délka praxe v současné škole

Dle délky praxe u současného zaměstnavatele lze vidět jasnou sestupující tendenci směrem k delšímu působení u jednoho zaměstnavatele. Z toho lze usoudit vyšší fluktuaci učitelů, která koresponduje se současným trendem fluktuace zaměstnanců v České republice. Skutečnost, že 66% učitelů vymění do deseti let zaměstnavatele, může být z jednoho pohledu pro školy prospěšná. Každý učitel si nese určité zkušenosti, způsoby práce a úspěchy, které se pak díky fluktuaci šíří obecně po základních školách. Z druhého pohledu může častá fluktuace učitelů znamenat nekvalitní pedagogy či nekvalitní školy jako zaměstnavatele. Z dalšího pohledu nemusí být častá fluktuace vhodná pro žáky základních škol.

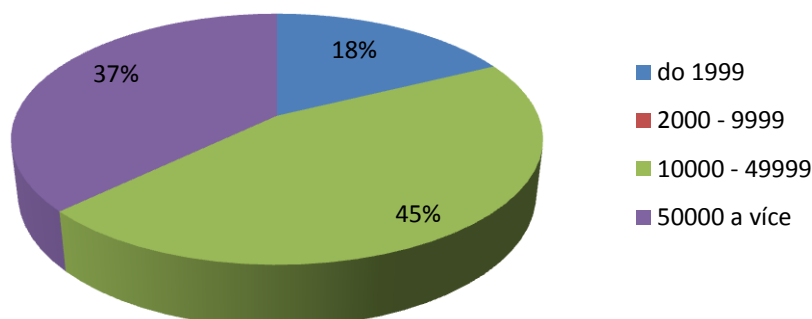
Graf č. 5: **Délka praxe v současné škole (v %)**

7.5.5 Obec/město, kde se škola nachází

Velikost a umístění školy má na její úroveň a trendy jistě velký vliv. Vzhledem k malému počtu výběrového vzorku (pouhých 5 škol), nelze ze zjištěného vyvozovat další závěry. Náhodný výběr však zajistil větší základní školu z velkého města, větší základní školu z menšího města, malou základní školu při velkém městě, malou základní školu při menším městě a menší základní školu v oblasti bez města.

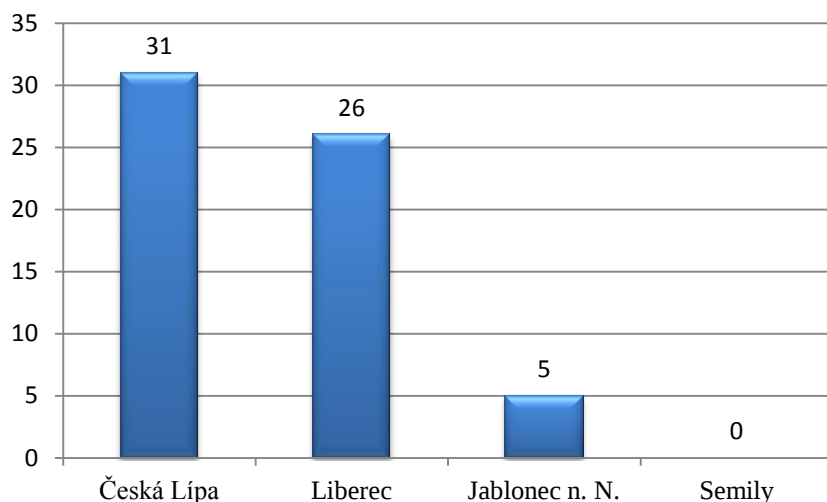
Graf č. 6: **Obec/město, kde se škola zaměstnávající respondenta nachází**

7.5.6 Okres, ve kterém se škola nachází

Okres Libereckého kraje, kde se škola nachází, definujeme stejně jako obec/město, ve kterém se škola nachází. Jedná se o malý vzorek, aby mohla být tato informace z výzkumu dále rozváděna. Otázky byly uvedeny pro bližší upřesnění výzkumu.

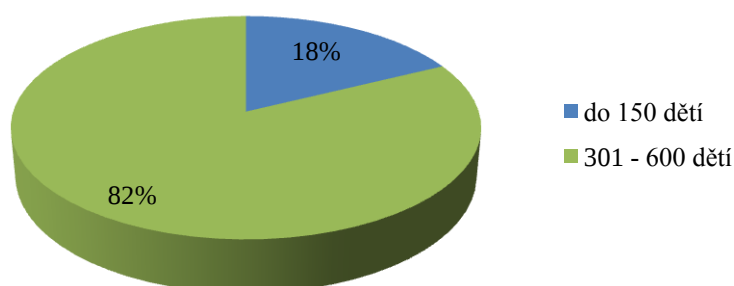
Graf č. 7: Okres Libereckého kraje, kde se škola zaměstnávající respondenta nachází

7.5.7 Velikost školy působnosti

Velikost základní školy, ve které respondenti působí, souvisí s lokací školy. Jak jsme již zmiňovali, bylo vybráno pouze pět základních škol. Proto zjištění ohledně velikosti školy, pouze pomůže upřesnit představu o působení dotazovaných učitelů. Jako potvrzením je počet učitelů ve škole pro méně než 150 žáků, který úzce souvisí a číselně odpovídá se školami lokalizovanými v obcích do 1999 obyvatel.

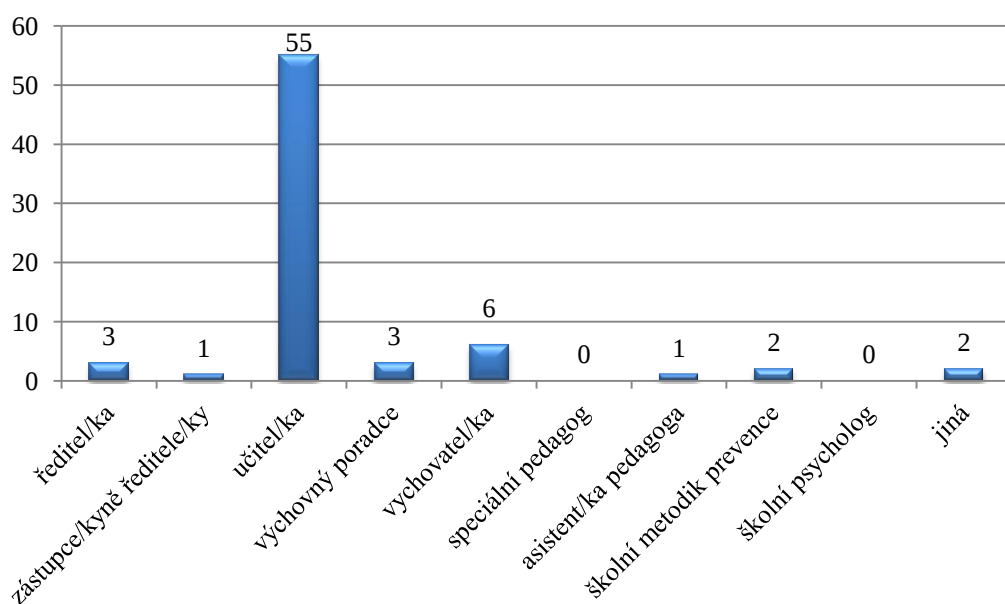
Graf č. 8: Velikost školy zaměstnávající respondenta

7.5.8 Funkce respondenta ve škole

Další otázkou zjišťujeme, jaké jiné funkce zastávají učitelé ve školách. V otázce byla možnost kumulace odpovědí, tzn., že pokud respondent vykonává funkci učitele a zároveň výchovného poradce, zaškrtně obě odpovědi. Z odpovědí je patrné, že učitelé z velké většiny zastávají pouze pedagogickou funkci.

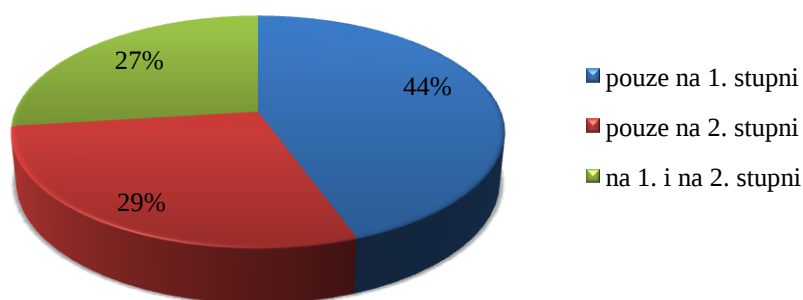
Graf č. 9: Funkce ve škole

7.5.9 Působení respondenta v rámci školy

Poslední otázkou z bloku A se ptáme, zda učitel působí pouze na 1. stupni, pouze na 2. stupni nebo na obou stupních. Je zřejmé, že do výzkumu se nejvíce zapojili učitelé, kteří působí pouze na 1. stupni základní školy – tvoří 44 % všech odpovědí.

Graf č. 10: Stupeň, na kterém respondent působí

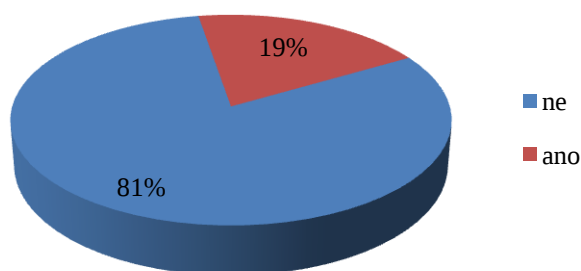
Souhrnem informací zjištěných z bloku A můžeme říci, že se výzkumu zúčastnili pedagogové, kteří jsou různých věkových skupin, různé praxe a působí jako učitelé na malých základních školách do 150 žáků nebo na středně velkých základních školách od 300 do 600 žáků. Jedná se o výzkumný soubor, který zastupuje kapacitně minoritní základní školy v Libereckém kraji.

7.6 Blok B – vlastní zkušenost se šikanou na svou osobu

V bloku B se respondentů dotazujeme na jejich vlastní zkušenost se šikanou. V otázce č. 10 se respondenta ptáme, zda byl za svoji pedagogickou praxi šikanován jinou osobou nebo kolektivem osob. Pro upřesnění zde šikanu specifikujeme jako *„fyzické či psychické napadání či záměrné negativní chování dlouhodobého charakteru, které oběti ohrozí psychické nebo fyzické zdraví, duševní pohodu, ohrozí majetek oběti nebo jeho dobrou pověst“*.

Z grafu je zřejmé, že se 19% respondentů za svou pedagogickou praxi stalo obětí šikany. Tzn., že každý pátý učitel z dotazovaných byl za svou kariéru šikanován.

Graf č. 11: Vlastní zkušenost s šikanou

Pokud respondent odpověděl na otázku č. 10 negativně, tj. že nebyl šikanován jinou osobou ani kolektivem osob, byl odkázán na poslední část dotazníku, která se týká potřeby prevence vůči šikaně a svědectví respondenta šikany vůči jinému kolegovi. O tom ale až později.

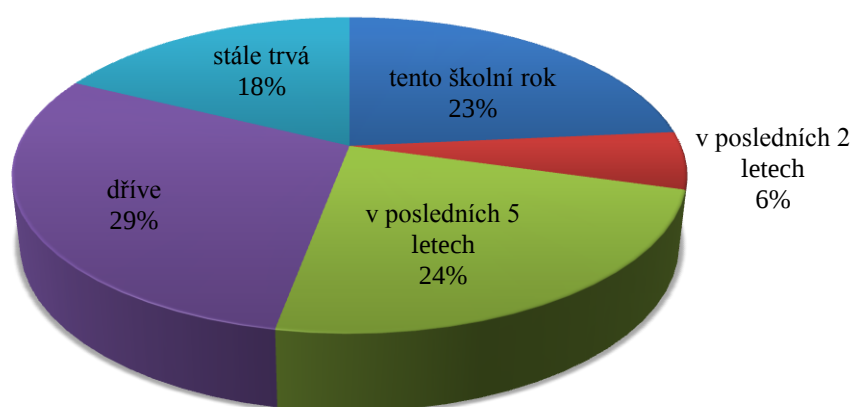
7.7 Rozbor skupiny respondentů, kteří mají osobní zkušenost se šikanou

Dvanácti respondentů, kteří otázku č. 10 zodpověděli kladně, se dále ptáme na detaily šikany, jejíž obětí se stali.

Ze dvanácti respondentů, kteří se stali obětí šikany, byl jeden muž. Vzhledem k malému vzorku respondentů nelze tomuto zjištění přiřadit žádný statistický význam.

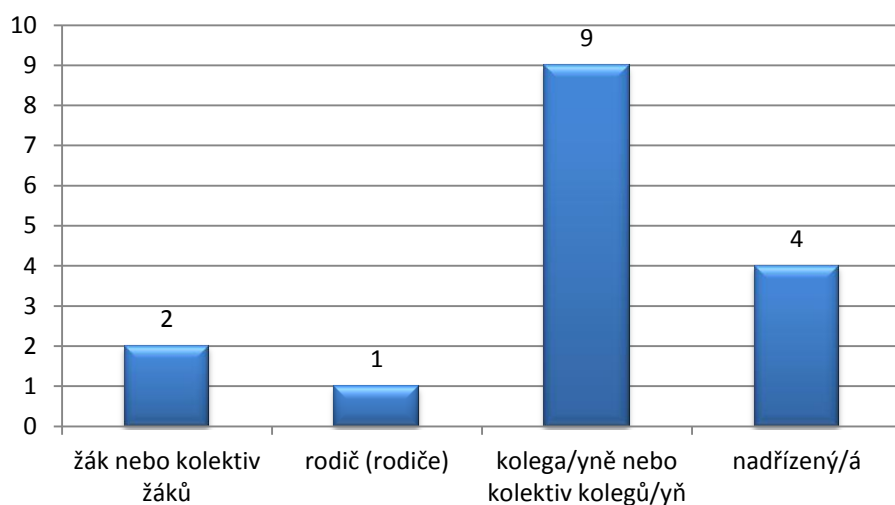
Na dotaz, kdy se respondenti stali obětí šikany, poukazuje následující graf. Čtyři respondenti odpověděli, že šikanu zažili tento školní rok, z toho ve třech případech šikana stále trvá. Pouze jeden respondent uvedl, že šikanu vyřešil tím, že byl dostatečně schopný se agresorovi postavit a rozvíjející se šikanu zastavit svépomocí. Dalších 9 respondentů zažilo šikanu v posledních pěti letech nebo dříve.

Graf č. 12: Období, kdy oběť šikanu zakusil/a

Potvrzení nebo vyvrácení hypotéz č. 1 a 2 nám zodpovídá další otázka, kdy se respondentů ptáme, kdo byl agresorem. Zajímavým zjištěním je, že nejčastěji byli respondenti obětí mobbingu – tedy šikany ze strany svého kolegy/yně. V grafu č. XXX také vidíme, že následují oběti bossingu – šikany ze strany nadřízeného, následně oběti šikany ze strany žáků.

Graf č. 13: Agresor

Jeden respondent uvádí, že se stal obětí šikany ze strany rodiče, který byl ale zároveň kolegou/yní obětí, jak je zřejmé z podrobnější tabulky č. 1. Tam je zajímavé zjištění, že ve třech případech byl respondent obětí šikany jak ze strany kolegy/yně, tak ze strany nadřízeného nebo nadřízené.

Tabulka č. 1: Agresor

Agresor	Počet
Žák / žáci	2
Rodič / rodiče	0
Rodič a zároveň kolega / kolegyně	1
Kolega / kolegyně	5
Kolega / kolegyně a nadřízený / nadřízená	3
Nadřízený / nadřízená	1
Celkem	12

7.7.1 Jednotlivé případy

Agresorem je žák nebo kolektiv žáků

Případy dvou respondentů, kteří uvedli, že se stali obětí šikany od žáků, na sebe navazují. Jedná se totiž o stejnou skupinu chlapců a dvě oběti, učitelky – jedna je učila v osmé

třídě a druhá v deváté třídě základní školy, kde jsou v tomto školním roce. Obě šikanu uvádí během celého školního roku.

Obě učitelky jsou zkušenými pedagogy, ve věkové kategorii 46 – 55 let, s více než 25 roky praxe.

Oběti byly slovně napadány, v jednom případě byla situací přítomna jiná osoba – taktéž oběť šikany od skupiny chlapců.

Šikana byla, dle názoru, učitelek prováděna za cílem „vyškolit učitele“, kdy chlapci odmítali plnit zadané úkoly a dbát příkazů či napomenutí učitelek. Slovně své učitelky napadali, šířili pomluvy. Je zřejmé, že cílem chlapců bylo udržet si nadřazené postavení, upevňovat a neustále se utvrzovat o svém postavení ve třídě a škole. Vzhledem k tomu, že se stejným způsobem dokázali vzepřít a šikanovat dvě různé učitelky (a tím i osobnosti), je jejich pozice nezpochybnitelná.

Obě učitelky řešily svou situaci s nadřízeným (s ředitelem a zástupcem ředitele), s rodiči agresora a s výchovným poradcem. Obě také uvádějí, že i po opatřeních, která byla školou provedena, šikana stále pokračovala a nebyla vyřešena.

Přestože vedení školy bylo informováno o situaci, neřešilo ji, a pravděpodobně celou situaci podcenilo. Agresoři zůstali nepotrestáni, byli si ve svých pozicích jistí a svou „nadvládu“ dál úspěšně aplikují na různé učitelky v různých ročnících. Nabízí se myšlenka, že vzhledem k tomu, že chlapci letos končí poslední ročník základní školy, rozhodlo se vedení školy případ neřešit a problém přenechat na další vzdělávací instituce, kam chlapci půjdou. Odchodem chlapců ze základní školy do dalšího stupně vzdělávání, se šikana učitelek sama vyřeší.

Skupina chlapců-agresorů se pravděpodobně sama přirozeně rozpadne (nejspíš nebudou všichni pokračovat 3. stupeň ve stejné škole). Je ale možné, že chlapci sami budou nadále agresory, vytvoří jiné skupiny (vůdce skupiny téměř jistě) a budou pokračovat ve svém konání. Taková situace by byla důsledkem toho, že odešli ze základní školy nepotrestáni a tudíž se ve svých pozicích a konáních cítí jistí a silní.

Agresorem je rodič – kolegyně

V případě, kdy respondent uvádí, že se stal obětí šikany ze strany rodiče, je nutné podotknout (uvedeno v tabulce č. 1), že rodičem byla zároveň i kolegyně v téže základní škole. Deduktivně lze vyvodit, že šikana od kolegyně probíhala spíše z její role rodiče, protože respondent dále uvádí, že ve chvíli, kdy neměl potomka ve své třídě, šikana ze strany rodiče/kolegyně ustala. Z detailních otázek je zřejmé, že matce vadil profesní přístup respondenta, hodnocení a výtky k jejímu dítěti. Matka-agresor oběť napadala slovně, emailem a šířila o ní pomluvy. Respondent uvádí, že šikana ze strany matky-kolegyně trvala po dva roky – právě tak dlouho byl/a třídní/m učitelem/kou a učil/a jejího potomka.

Útokům agresora na oběť byli přítomní i další osoby – nadřízený, kolegové, rodina a přátelé oběti. Jednalo se tedy o způsob šikany, který nebyl veden skrytě a rafinovaně, ale veřejně a tudíž před svědky.

Dle sdělení respondenta v dotazníku, byl tento případ řešen Policií České republiky spolu s Úřadem sociální péče. Obě instituce se zabývaly možným týráním dítěte. Respondent uvádí, že matka byla obviněna.

Zde bych uvedla, že tento případ je extrémní, a uvádím jej podrobně hlavně proto, že je nutné si uvědomit, že šikana učitele může být pouze jeden z mnoha deliktů agresora.

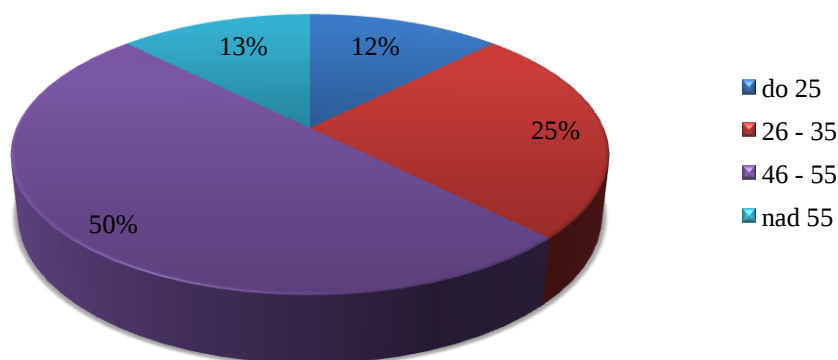
Agresorem je kolega nebo kolektiv kolegů

Z výzkumu vyplynulo, že kolegové nebo kolektivy kolegů jsou nejčastějšími agresory ve vybraných školách v Libereckém kraji. Patologické chování v kolektivu, jak již bylo vysvětleno v předchozí části, se nazývá mobbingem. Jedná se o fenomén, který nepostihuje pouze kolektivy učitelů, ale kolektivy zaměstnanců osobně. Z výzkumu se potvrdilo, až ani učitelské sbory nejsou výjimkou.

Osm respondentů zažilo šikanu vůči své osobě od svých kolegů nebo kolegyň. (Případ, kdy kolegyně byla zároveň matkou, jsme již rozebrali, a proto se jím v této skupině agresorů nebudeme zabývat.)

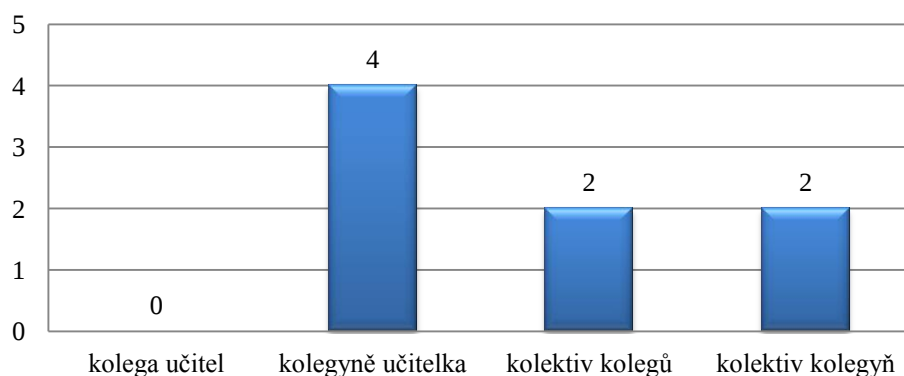
Pokud se zaměříme na respondenty, jako na oběti šikany, a jejich věk, dojdeme k jistému překvapení. V grafu č. XXX je zřejmé, že polovina obětí šikany od svých kolegů je ve věkové kategorii 46 – 55 let, což jsou učitelé, kteří jsou nejenom zkušenými pedagogy s více než dvacetiletou praxí, ale také osobnosti s bohatými životními zkušenostmi. Z takového zjištění je zřejmé, že oběti šikany mobbingu se skutečně může stát kdokoliv.

Graf č. 14: Věková struktura obětí šikany

Agresory byly z osmi případů šestkrát ženy. Při současné feminizaci školství však takový výsledek není překvapující. Ve čtyřech případech se jednalo o konkrétní kolegyni učitelku, v ostatních případech o kolektiv, jak je zřejmé z následujícího grafu č. XXX.

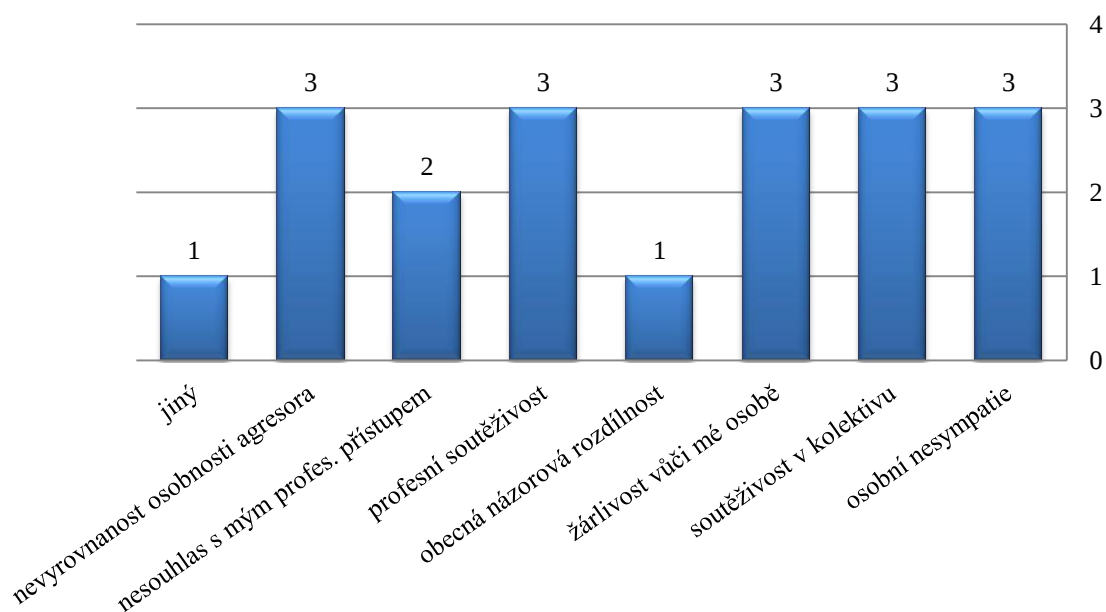
Graf č. 15: Agresorem je....

Rozptýl odpovědí na další dotazníkovou otázku bychom opět ukázali v grafu, jelikož názornost je v tomto případě nejpřehlednějším způsobem demonstrace. Jedná se o příčinu patologického chování, jak ji vnímají oběti šikany. Možnost odpovědí byla kumulativní, je tedy zaškrtnuto více možností, než kolik bylo respondentů. Odpovědi jsou subjektivní,

respondenti vyjadřovali svůj osobní pohled na vzniklou situaci, který může nebo nemusí být správný a objektivní. V každém případě je pohled oběti důležitý pro jeho vlastní rehabilitaci. Respondentům není znám žádný důvod od agresora, proč se jeho chování stalo patologickým.

Graf č. 16: Příčina šikany dle oběti

Formy šikany, se kterými se respondenti setkali, byly hlavně slovní napadání a pomluvy (v osmi případech) a v jednom případě vyhrožování. Takové formy patologického chování agresorů vůči obětem není překvapením, zvláště pokud si opět uvědomíme velkou feminizaci školství. Jak udávají zdroje z odborných kruhů (Kolář, 2011), šikana ze strany dívek (a žen), je více psychického rázu, kam slovní napadání a pomluvy určitě patří.

Respondenti konkretizují způsoby a detaily šikany od kolegů, kterých byli obětí, jako:

- šíření nepravdivých informací,
- urážky,
- obviňování z krádeží,
- neustálá kritika práce,
- povyšování se,
- neoprávněné a nepravdivé stížnosti u nadřízených,
- zesměšňování před žáky,

- utajování informací,
- úmyslná ignorace (nezdravení, ignorace přímých otázek)
- prohlížení osobních věcí (kabelek)

Co se týká délky šikany, které byli respondenti obětí, všichni uvádějí několik měsíců, déle než jeden rok, nebo že šikana trvá dodnes a více než rok. Tyto termíny ukazují na to, že se o šikanu skutečně může jednat – hledisko doby trvání šikany je splněno, jedná se o negativní chování dlouhodobého charakteru.

Respondenti se stávali obětí šikany zpravidla ve školní budově či ve třídě. V jednom případě se šikana odehrávala i mimo školu. Skutečnost, že oběť byla konfrontována agresorem v zaměstnání, ale neznamená, že si oběť neodnášela újmu i mimo, do svého soukromí. Vzhledem k tomu, že se ve všech případech jednalo o psychickou šikanu, je zřejmé, že se oběti vyrovnávaly s následky útoků i ve svém soukromí, po pracovní době. Tyto konflikty pak narušují osobní pohodu oběti, jeho rodinu, přátelské vztahy, děti atd. Oběť se může stát neadekvátně citlivou k situacím, které by za normálních okolností řešila jiným způsobem.

Dle názoru respondentů – obětí mobbingu vůči své osobě, sledovali nebo sledují agresori konkrétní cíl v šesti případech z osmi. Respondenti uvádějí, že se je agresor snaží donutit odejít ze školy (dát výpověď ze zaměstnání) ve čtyřech případech a ve dvou případech chtěl agresor zdůraznit svou nadřazenost a jedinečnost a své postavení.

Další část dotazníku v části B3 – mobbing se zabývá řešením situace šikanování učitele kolegou. Na otázku, zda situaci šikany oběti řešili, odpověděli záporně tři respondenti a to z důvodů:

- obavy ze ztráty zaměstnání, kdy měl respondent pocit, že vedení podporuje agresory, ačkoliv si je vědomo situace, která v kolektivu panuje,
- ředitelka o situaci věděla, upozorňovala respondenta „ať si dá pozor“, nechtěla jít do konfliktu s agresorem,
- zbytečné, nebylo dovolání.

Všechny tři výpovědi spojuje stejný činitel, a to, že vedení školy – ředitel, ředitelka – nebylo schopno situaci řešit, ačkoliv o ní vědělo.

U respondentů, kteří svou situaci řešili, není zjištění o moc optimističtější, jak bude zřejmé z následujících informací. Oběti svou situaci nejčastěji řešili se svým nadřízeným (ve čtyřech případech), s kolegy, s rodinou, se zástupcem ředitele, s odbory a jednou i s krajským úřadem. Výsledky ale uspokojivé nejsou. Jeden z respondentů byl donucen odejít ze zaměstnání, u jednoho se nic nevyřešilo, jeden respondent svého agresora ignoruje a vyhýbá se mu. Pouze ve dvou případech respondent situaci ustál a kolegyně přestala/ly, jednou pomohl nadřízený, který situaci uklidnil.

Malý vzorek respondentů, se kterými pracujeme v této diplomové práci, sice nemá zásadní statistickou hodnotu, nicméně určitý náznak problému nastiňuje. Vedení škol evidentně nebývá často v postavení, kdy má potřebu situace patologického chování mezi svými podřízenými řešit. Důvody laxního přístupu vedení škol (ať už to jsou ředitelé nebo zástupci ředitele) k tomuto problému mohou být různé:

- nadřízený bagatelizuje problém a nedokáže (nebo nechce) v něm odhalit šikanu,
- nadřízený se necítí být oprávněný situaci řešit,
- nadřízený se bojí agresorů a jejich reakce nebo reakce okolí (není dostatečně silný ve své funkci či se o svou funkci strachuje),
- nadřízený vidí příčinu v osobnosti oběti a přiměje ji k odchodu ze školy.

V případech, kdy problém mobbingu, nebo jiného druhu šikany, který narazí na neochotu vedení věnovat se problému, se nabízí tyto možnosti:

- funkční období ředitele školy dané zákonem, jeho případná výměna
- dobrovolný odchod ředitele z funkce
- stížnosti a požadavek řízení u zřizovatele

Důležitým aspektem musí být ochota ředitele přiznat vážnost situace. Tzn. vědět, že to, co se děje mezi kolegy, je patologické chování a je nutný zásah. Zasáhnout může buď ředitel, jako nadřízený a autorita, nebo přivolaný odborník, nejlépe externí, který zmapuje situaci a odborně ji bude řešit spolu s ředitelem.

Bohužel, z několika dotazníků je zřejmé, že mobbing se děje za „*plného vědomí vedení, které mi řeklo, že to ví, jak to tu chodí, ale že to musím vydržet a mám se přizpůsobit*“.

Takové situace pak skutečně mohou skončit odchodem – často kvalitního – učitele, který si s sebou nese pochroumanou psychiku a sebeúctu.

Agresorem je nadřizený – boxing

Tři z dotazovaných respondentů se setkali se šikanou od svého nadřizeného. Jeden z nich přitom uvádí, že si uvědomil po několika letech, že se jednalo o šikanu. Věkové rozpětí těchto tří respondentů je 40 – 48 let, tedy učitelé, kteří jsou zkušení, mají za sebou 12, 23 a 27 let praxe. Opět to jsou lidé, kteří jsou zkušení nejen v pedagogické profesi, ale i v životních zkušenostech. Agresory v těchto případech byli: ředitel školy a dvakrát zástupkyně ředitele/lky školy.

Jako příčiny k rozvinutí šikany respondenti uvádějí:

- osobní nesympatie
- žárlivost vůči mé osobě
- nevyrovnanost agresora
- obecná názorová rozdílnost
- nesouhlas s mým profesionálním přístupem a výkonem
- snaha úmyslně poškodit (obvinění z krádeže peněz)

Respondenti byli slovně napadáni, pomlouváni a bylo jim vyhrožováno.

Pokud respondenti rozvedli způsoby šikany do detailů, zmiňovali:

- neustálé hospitace
- hledání i sebemenší chybičky
- hledání záminek k problému
- vulgární vyjadřování (i při náhodném setkání mimo pracovní dobu)
- vyhrožování udáním na policii

Bossing v těchto třech případech trval vždy několik měsíců nebo déle, dá se tedy předpokládat, že mohlo jít o patologické chování vůči respondentům.

Nadřazení, jako agresori, si byli svým jednáním jistí, protože ve všech třech případech respondenti uvádějí, že konfrontacím byli přítomni i další osoby – kolegové, žáci, další zaměstnanci školy, náhodní kolemjdoucí.

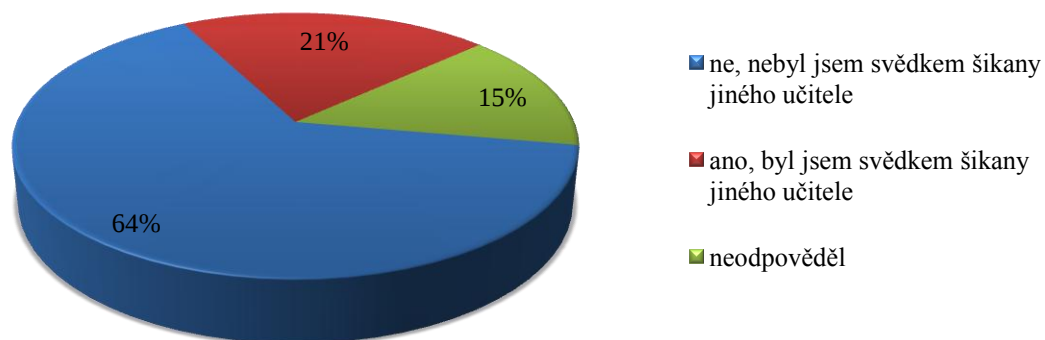
Dva respondenti uvádějí, že podle jejich názoru šikana nesledovala žádný cíl, jeden uvádí, že cílem šikany mohla být snaha o jeho odchod ze zaměstnání.

Bossing vůči prvnímu respondentovi dopadl tak, že se situace nevyřešila a respondent byl propuštěn ze zaměstnání. Svou situaci pak řešil doma, s rodinou nebo s kolegy. Druhý respondent řešil situaci bossingu s zřizovatelem školy a s odbory, ale svého ospravedlnění se nedovolal a dobrovolně odešel ze zaměstnání. Třetí respondent svou situaci neřešil z důvodu, že byl příliš mladý, neuvědomoval si faktu, že je na jeho osobě aplikován bossing a raději ze zaměstnání odešel. Na toto období vzpomíná jako na „*velmi nepříjemné a emotivní období*“.

7.7.2 Svědci šikany kolegů

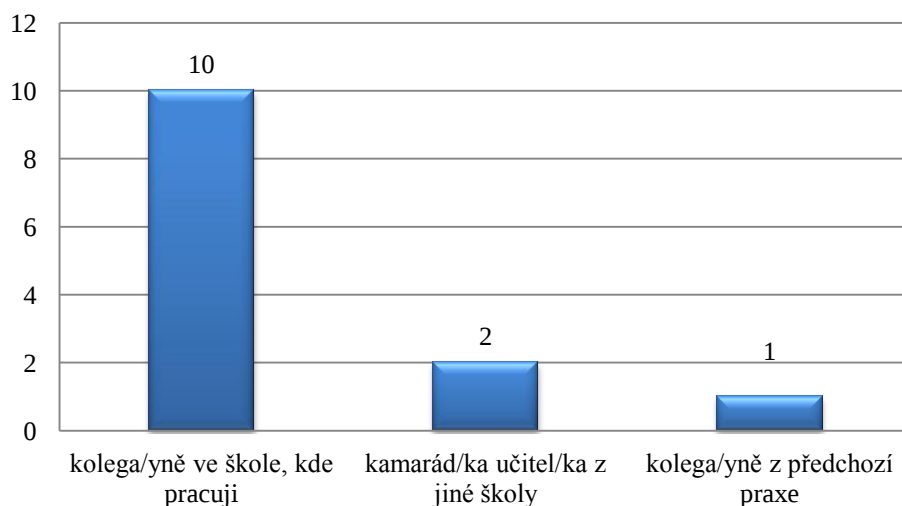
Pět otázek v dotazníku se týkalo dotazu, zda byl respondent v minulosti svědkem šikany jiného učitele. Z celkového počtu 62 respondentů neodpovědělo na tuto sérii otázek 9 z nich. Z ostatních, kteří odpověděli, bylo 13 respondentů svědky šikany jiného učitele.

Graf č. 17: Svědectví šikany

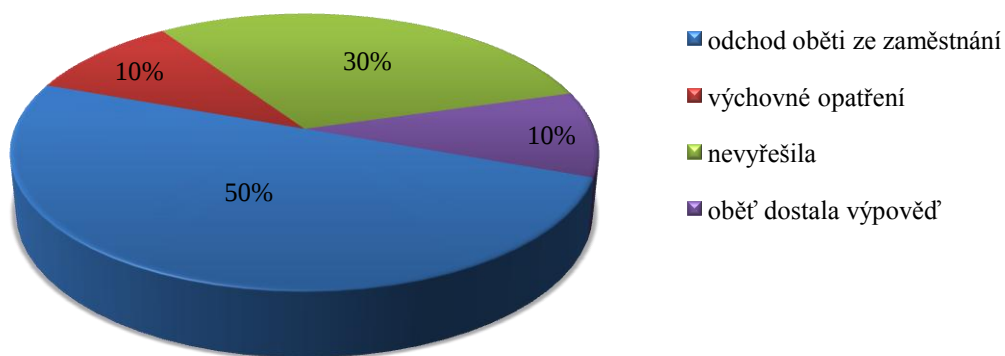
Z otázky, která se ptá na to, kdo byl obětí šikany, které byl respondent svědkem, odpovídá většina, že kolega nebo kolegyně ze školy, kde nyní pracují. To znamená, že se jedná o současné prostředí respondenta, které již bylo patologickým chováním narušeno.

Graf č. 18: Oběť šikany, které byl respondent svědkem

Tři respondenti netuší, jak byla situace vyřešena, ostatních deset svědků ano. Zarážející, ale běžná je skutečnost, že polovina takových případů je vyřešena tím, že oběť dobrovolně odejde ze zaměstnání. Jedná se o situace, kdy rány způsobené na psychice oběti zůstanou neošetřené a agresor, jistý si svou výhrou, pokládá své jednání za správné, spravedlivé či dokonce neodkladné, případně si nalezne další oběť.

Graf č. 19: Řešení šikany kolegy

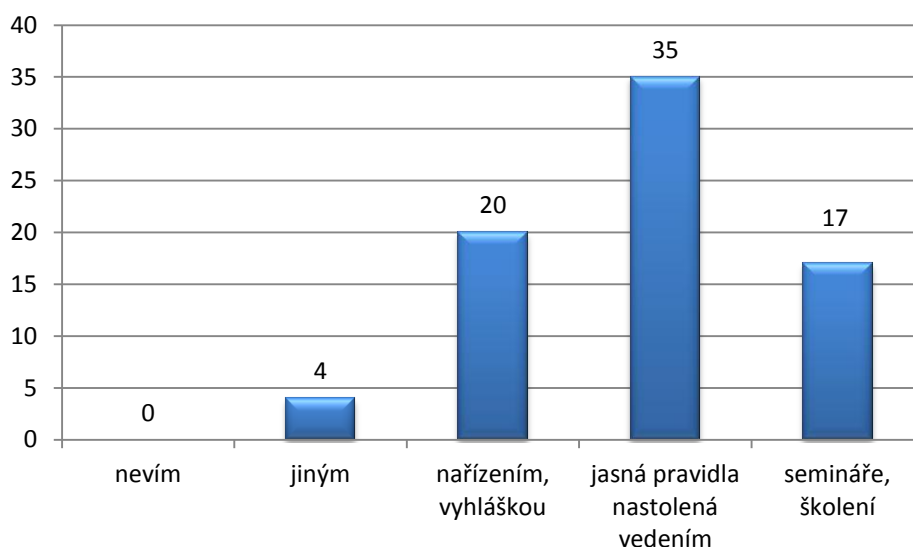
7.7.3 Prevence proti šikaně

Na otázku, zda má respondent potřebu se vůči případné šikaně učitele chránit, odpovědělo 52 z nich, že ano. Překvapivé bylo, že 10 učitelů nemá potřebu k ochraně své osoby vůči šikaně. Pravděpodobně se jedná o učitele, kteří:

- se s patologickým nebo pouze negativním chováním nikdy nesetkali a neumí si představit, o jak závažný problém se jedná,
- šikanu si uvědomují pouze v souvislostech s dětskými kolektivy nebo kolektivy, kde je šikana obecně známá a trpěná, například v armádě,
- jsou sami agresori.

Velmi zajímavý výsledek nabízí odpovědi na otázku, jakým způsobem by si respondenti představovali ochranu před šikanou učitele. Otázka nabízela zaškrtnutí více možností. Velká většina respondentů by si jako způsob ochrany před šikanou učitelů představovala jasná pravidla nastavená vedením. Z toho lze usoudit, že ve většině základních škol tomu tak není. Neexistují interní směrnice, odstavce v ŠVP, ani obecně nastavená pravidla, která by měla chránit učitele před šikanou od různých typů agresorů. Je to problém, který vedení škol neřeší, ačkoliv – dle odpovědí – by zaměstnanci takový přístup uvítali.

Graf č. 20: **Způsob prevence**

Respondenti, kteří uvedli jako způsob ochrany před šikanou učitele „jiný“, uvedli následující:

- vymahatelná spravedlivost a právo,
- jiný přístup rodičů,
- větší pravomoc učitele,
- zřízením příslušného úřadu.

7.8 Verifikace hypotéz

H1: Učitelé se nejvíce setkávají se šikanou od nařízených (bossing).

Předpokladem pro stanovení hypotézy byl výzkum Tomáše Čecha (Čech, 2011, s. 73), který uvádí, že 12,6 % respondentů z výzkumného souboru bylo během své pedagogické praxe vystaveno projevům šikany na pracovišti ze strany nadřízeného.

Hypotéza H1 se **nepotvrdila**. Bossing potvrdilo 25 % respondentů. Nejčastěji se učitelé setkávají s šikanou od svých kolegů, tedy s mobbingem, který potvrdilo 56 % respondentů. Žáka jako agresora určilo 13 % respondentů a rodiče 6 % respondentů. "

H2: Nejohroženější skupinou pro šikanu jsou mladí učitelé (do 35 let) a učitelé staršího věku (nad 55 let).

Tato hypotéza byla postavena na domněnce, že mladí učitelé mohou být snadným terčem různých agresorů díky své malé profesní a životní zkušenosti. Předpokládám také, že starší učitel se bojí (nebo záměrně rozhodl) řešit svou situaci z obavy, že by jiné pracovní uplatnění ve svém vyšším věku nenašel. Může se proto stát snadným cílem agresora.

Hypotéza H2 se **částečně potvrdila**. 36 % šikanovaných učitelů tvoří mladí učitelé do 35 let. Naopak učitelé nad 55 let jsou šikanováni z 13 %. Nejpočetnější skupinu šikanovaných učitelů tvoří učitelé ve věku 46 – 55 let, tedy učitelé, kteří nespádají do kritérií dle hypotézy H2. Je zřejmé, že věk není žádným kritériem pro agresora a jeho výběr obětí. Oběti šikany se může skutečně stát každý. Takové zjištění není ani příjemné, ani výhodné pro potřeby dalšího zkoumání a definování problému. Pokud se v budoucnu budou provádět další výzkumy a bude se problém řešit globálně, nelze se zaměřit pouze na určité skupiny

učitelů, které vycházejí jako nejvíce rizikové. Do této problematiky je třeba zahrnout naprosto všechny učitele ve školách.

H3: Větší procento učitelů uvádí, že je šikanováno rodičem žáka než žákem samotným.

Hlavním motivem pro vytvoření této hypotézy byla domněnka, že rodič hraje velmi specifickou úlohu ve školní výchově svého dítěte a mnohdy neadekvátně vstupuje do školního procesu. Toto tvrzení je z praxe mnohých učitelů zřejmě pravdivé, ale jedná se o jednotlivé případy a situace, nejedná se ve značné většině o dlouhodobé patologické chování vůči učiteli, tudíž se nejedná o šikanu. Hypotéza H3 se tedy v rozsahu, v jakém byl výzkum prováděn, **nepotvrdila.**

8 Závěr a diskuze výsledků kvantitativního výzkumu

Za hlavní výzkumný cíl výzkumu bylo stanoveno *zmapovat výskyt různých forem šikany učitelů na základních školách v Libereckém kraji*.

S dílčími cíli souvisí vymezení konkrétních otázek v dotazníku, na které měl celý kvantitativní výzkum odpovědět.

Prvním dílčím cílem bylo zjištění míry zkušeností se šikanou vůči své osobě nebo kolegům mezi učiteli vybraných základních škol Libereckého kraje. Motivem k zjišťování takového cíle je fakt, že šikana vůči učiteli je relativně nový způsob chování, kterému učitelé musí čelit. Z minulosti nejsou žádné návody, odborné rady a publikace, jak se bránit útokům žáků, jejich rodičů, kolegů nebo nadřízených. V posledních dvou případech je na tom učitelské povolání stejně jako každé jiné – téměř všichni zaměstnanci mají své kolegy a nadřízené. V prvních dvou případech je ale učitelské povolání specifické. Případy, kdy zaměstnanec musí konfrontovat patologickému chování od subjektů výchovy a jejich rodin, nejsou v zaměstnaneckém poměru běžné.

Učitelé byli v dotazníku tázáni na své vlastní zkušenosti s šikanou učitele. I z tak malého vzorku učitelů, kdy se respondenty stalo 62 z nich, se ukázalo, že 12 z nich má přímou zkušenost se šikanou vůči své osobě a dalších 13 respondentů bylo svědkem šikany vůči učiteli. **To znamená, že z pouhých 62 učitelů - respondentů je specifikováno 25 případů šikany vůči učiteli.** Výzkum tedy jednoznačně potvrdil, že problém šikany učitele je závažným problémem, který je třeba více prozkoumat, definovat a řešit.

Druhým dílčím cílem bylo zmapovat nejčastější formy šikany vůči učitelům. Při verifikaci hypotéz se nepotvrdilo, že učitelé trpí nejvíce šikanou od svých nadřízených. **Výsledek, že nejrozšířenější je šikana mezi kolegy, není úplným překvapením.** V tomto ohledu je učitel zaměstnanec a kolega jako každý jiný – stejně jako specialista logistiky v automobilovém průmyslu nebo jako prodavačka pečiva. V ideálních týmech panuje kolegiálnost, souhra a příměří. Většina kolektivů ale takových není. Jedná se o problém celosvětového žebříčku, zaměstnavatelé mobbing zpravidla řeší. Je nutné si v tuto chvíli uvědomit, že i učitelské kolektivy spadají do této kategorie a školy, zřizovatelé a ministerstvo musí tento problém začít řešit ve větším měřítku, než jej řeší nyní.

Třetí dílčí cíl částečně souvisí s druhým. Šlo o to zjistit, jakým způsobem se šikana vůči učiteli řeší. **Zjištěná skutečnost je taková, že šikanu vůči učiteli zpravidla nikdo neřeší.** Pouze jeden respondent uvedl, že mobbing vyřešil s pomocí nadřízeného, tedy ředitele školy, který situaci vyřešil, a šikana nadále nepokračovala. V ostatních případech respondenti přiznávají, že se báli šikanu své osoby řešit s nadřízeným (např. se strachovali o místo), raději opustili zaměstnání a odešli jinam. Pokud respondenti znají vyřešení šikany, které byli svědkem, uvádějí, že se šikana nevyřešila nebo tak, že oběť odešla ze zaměstnání. Takové řešení ale řešením není. Otazník zůstává i nad případy, kdy nadřízený šikanu řešil, ale stejně se nevyřešila a pokračovala dál. Znamená to tedy, že si nadřízený (většinou ředitel/ka školy) nevěděl se situací rady, nedokázal se problému správně postavit, identifikovat ho a zakročit.

Z výzkumu lze vydedukovat, že úspěšnost potlačení a vyřešení situací, kdy se učitel stane obětí šikany, závisí na odborném, správném a včasném zásahu.

Posledním dílčím cílem bylo zjistit zájem učitelů o prevenci šikany vůči učitelům. V tomto ohledu výzkum nepřinesl překvapivá data. **Učitelé mají zájem o prevenci šikany vůči učitelům.** Je to něco, co se týká každého z nich, a přirozeností každé osoby je chránit sám sebe. Překvapením ale bylo, že **více než polovina respondentů uvedla, že způsob prevence šikany učitelů očekává formou jasných pravidel nastavených vedením školy.** Dále pak by upřednostnily nařízení a vyhlášky z MŠMT a semináře a školení. Ze zjištěných dat je zřejmé, že většina učitelů nemá v tomto směru důvěru ve své vedení. Není pak tedy překvapením zjištění, že většina šikanovaných učitelů se na vedení neobrátila, a pokud ano, nic to na situaci nezměnilo.

Způsoby řešení šikany učitele, s názornými příklady, vycházející z kvalitativního šetření, nabízí Tomáš Čech ve své studii Mobbing jako negativní fenomén v prostředí základních škol (Brno, 2011). Jedná se o první ucelenější studii k problematice mobbingu v českých základních školách. Tato diplomová práce – na podstatně menším vzorku respondentů – přichází s podobným výsledkem, a to, že největší procento šikanovaných učitelů se setkává s mobbingem a s bossingem (případně kombinací obou jevů).

Celkový počet šikanovaných učitelů, kteří se zúčastnili výzkumného šetření k diplomové práci, (jejich vlastní zkušenost a svědectví o šikaně učitele) se zastavuje na 40% kladných odpovědí od respondentů. Ve výzkumu Čecha (Brno, 2011, s. 79)

je celkové procento obětí šikany na pracovišti 29,7% učitelů. Rozdílem zhruba deseti procent může být skutečnost, že Čech (Brno, 2011) ve své studii neřeší šikanu učitele ze strany žáka a ze strany rodičů. Zdůrazňuji ale, že výzkumné šetření Tomáše Čecha (Brno, 2011) a výzkumné šetření v této diplomové práci se po objemové stránce nemohou srovnávat či porovnávat. Domnívám se ale, že pokud by bylo uvedeno další šetření takového rozpětí jako v roce 2011, výsledek výzkumu by odrazil skutečnost, že šikany učitele spíše přibývá, a po pěti letech se situace spíše zhoršila.

Velké společnosti v podnikatelské sféře se intenzivně věnují problematice šikany svých zaměstnanců a celkovému klimatu společnosti. Podrobnější data zmiňujeme v kapitole mobbing. Vedení celosvětově úspěšných společností si je vědomo rizika a dopadu, pokud problém šikany bagatelizují. Mají své akcionáře, ti vyžadují vyplacení dividend, tzn. firmy tvoří finanční zisk. A šikanovaný, traumatizovaný zaměstnanec není pro firmu efektivní, je drahý, nedostatečně činný a tudíž se na zisku nepodílí. To všechno velké společnosti vědí a řeší.

Školství není výdělečně činnou společností. Svou velikostí se ale rovná společnostem celosvětového formátu – zaměstnává tisíce zaměstnanců. Ziskem školství nejsou finance na vyplacení dividend, ale vzdělanost, morální hodnoty a chování žáků, které školstvím projdou. Ti jsou produkty, které školství, jako firma, produkuje. Učitelé jsou nástrojem k dosažení zisku. A pokud nástroj z různých důvodů neumí produkovat správný zisk, je to nástroj neefektivní, pro firmu nerentabilní a tudíž nepotřebný. Pokud převedu tuto myšlenku do školství, znamená to jednoznačný závěr:

Pokud nedokážeme zabránit a řešit šikanu učitelů, nemůžeme počítat s tím, že bude takový učitel odvádět svou práci řádně a účinně. Žáci, kteří projdou rukama učitele bojujícího s patologickým chováním vůči své osobě, nemohou získat správné vzdělání, morální hodnoty a chování. S nesprávným základem pak tito žáci nemohou být součástí a oporou společnosti, tak jak si české školství slibuje.

Seznam použité literatury a dalších zdrojů

- [1] ANTIER, E. 2004. Agresivita dětí. Praha: Portál. ISBN 80-7178-808-2
- [2] BENDL, S. 2011. Kázeňské problémy ve škole. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-436-0
- [3] BENDL, S., 2003. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: nakladatelství ISV. ISBN 80-86642-08-9
- [4] ČÁP, J., 1980. Psychologie pro učitele. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 14-255-83
- [5] ČECH, T., 2011. Škola a zdraví. Mobbing jako negativní fenomén v prostředí základních škol., Brno: MSD. ISBN 978-80-7392-153-8, Masarykova univerzita Brno. ISBN 978-80-210-5448-6.
- [6] ČLOVĚK V TÍSNI, o. p. s. A STATUTÁRNÍ MĚSTO PLZEŇ, Kyberšikana a její prevence – příručka pro učitele. 2009, ISBN 978-80-86961-78-1
- [7] ERB. H.H., 2000. Násilí ve škole a jak mu čelit. Praha: Amulet. ISBN 80-86299-22-8
- [8] FACEBOOK, dostupný online <http://www.facebook-prihlaseni.cz/com-navody/historie.php>
- [9] FIELDOVÁ, E.M. 2007. Jak se bránit šikaně. Praha: IKAR. ISBN 978-80-249-1176-2
- [10] GAVORA, P., 2000. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno. Paido. ISBN 80-85931-79-6
- [11] GEIST, B., 1992. Sociologický slovník. Praha: Victoria Publishing. ISBN 80-85605-28-7
- [12] HARTL, P., 2004. Stručný psychologický slovník. Praha: Portál. ISBN 80-7178-803-1.
- [13] HENNIG, C., KELLER, G. 1996. Antistresový program pro učitele. Praha: Portál. ISBN 80-7178-093-6
- [14] HOLEČEK, V., 2001. Aplikovaná psychologie pro učitele II. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni. ISBN 80-7082-809-9
- [15] HOLEČEK, V., 2002. Aplikovaná psychologie pro učitele 1. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni. ISBN 80-7082-739-4
- [16] IDNES, online zprávy, článek dostupný z: http://zpravy.idnes.cz/napadeni-ve-skole-0zc-/krimi.aspx?c=A130426_152505_budejovice-zpravy_khr
- [17] KOLÁŘ, M., 2001. Bolest šikanování. 2. Vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7367-014-3

- [18] KOLÁŘ, M., 2011. Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-871-5
- [19] Komunikací pro pedagogy a nepedagogy. Olomouc 2009-2010. (406/08/P106)
- [20] KRATZ, H.-J., 2005. Mobbing. Jak ho rozpoznat a jak mu čelit. Praha: Management Press. ISBN 80-7261-127-5
- [21] KUČERA A KOLEKTIV, 2004 – Pražská skupina školní etnografie – výzkum.
- [22] MAREŠ, J. 2013. Pedagogická psychologie. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0174-8
- [23] MARTÍNEK, Z., 2009. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2310-5
- [24] MATĚJČEK, Z., 1992. Dítě a rodina v psychologickém poradenství. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. ISBN 8004252362
- [25] Metodické doporučení MŠMT, Příloha č. 7 – Kyberšikana, 2013. Dostupná z <http://www.msmt.cz/file/19629?highlightWords=kyber%C5%A1ikana>
- [26] Metodický pokyn mimisterstva školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení. č.j. 24 246/2008-6 Věstník, 1/2009. Dostupný z <http://www.msmt.cz/dokumenty/2009-1>
- [27] Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních Č.j. MSMT- 22294/2013-1, Věstník, 8/2013. Dostupný z <http://www.msmt.cz/file/31795/>
- [28] MINIMALIZACE ŠIKANY. Projekt, výzkum - kyberšikana. 2010. Dostupné z <http://www.minimalizacesikany.cz/aktivity-projektu>
- [29] NEBEZPEČÍ ELEKTRONICKÉ KOMUNIKACE, zpráva z výzkumného šetření realizovaného v rámci projektu Prevence nebezpečných komunikačních praktik spojených s elektronikou
- [30] NOVINKY.CZ, online zprávy,dostupné z: <http://www.novinky.cz/krimi/26744-ucnem-pobodany-pedagog-zemrel.html>
- [31] PELIKÁN, J. 2011. Základy empirického výzkumu pedagogických jevů. Praha. Karolinum. ISBN 978-80-2461-916-3
- [32] PRŮCHA, J. 1997. Moderní pedagogika. Praha: Portál. ISBN 80-7178-170-3
PRŮCHA, J., 1997. Moderní pedagogika.Praha: Portál. ISBN 80-7178-170-3.
- [33] PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J., 1995. Pedagogický slovník. Praha. Portál. ISBN 80-7178-029-4

- [34] ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P., 2010. Jak na šikanu. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2991-6
- [35] SHORE, K., 2011. ABC's of Bullying Prevention. National Professional Resources, Inc., New York: ISBN 9781935609391.
- [36] TOMÁŠEK, J. 2008. Učitel jako oběť násilí – Poznatky z viktimologického šetření na českých středních školách. Časopis PEDAGOGIKA roč. LVIII, 2008, s. 379-391.
- [37] TŮMOVÁ, A., KUNCOVÁ, H., MITROVÁ, J., FRANCOVÁ, M. 2009. Šikana učitelů. Praha: Fakulta sociálních věd, Univerzita Karlova v Praze.
- [38] TÝDEN, online zprávy, dostupné z: http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/krimi/student-gymnazia-bodl-ucitelku-do-zad-nasli-ji-v-kabinetu_250545.html#. Usnb39LuIqM (učitelka, Rakovník, 2012)
- [39] VÁGNEROVÁ K. a kol., 2009. Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-611-7
- [40] VÁGNEROVÁ, M., 2005. Vývojová psychologie I. Praha: Karolinum. ISBN 987-80-246-0956-0
- [41] ZŠ DOBIÁŠOVA, Školní řád, dostupný online <http://www.dobiasova.cz/documents/rad.pdf>

Seznam příloh

Příloha č. 1 – **Strukturovaný dotazník**

ČÁST A: IDENTIFIKAČNÍ ÚDAJE

V první části Vás prosím o vyplnění několika identifikačních údajů, které poslouží výhradně ke statistickému zpracování výzkumu.

1. Pohlaví: ☐ muž ☐ žena

2. Rok narození:

3. Délka Vaší pedagogické praxe:

4. Délka zaměstnání v současné škole:

5. Kolik obyvatel má obec/město, kde se nachází škola, ve které působíte:

☐ 0 – 1999

☐ 2000 – 9999

☐ 10000 – 49999

☐ 50000 a více

6. Okres Libereckého kraje, kde se nachází Vaše škola:

☐ Česká Lípa

☐ Liberec

☐ Jablonec n. N.

☐ Semily

7. Velikost školy, ve které působíte:

☐ do 150 dětí

☐ 151 – 300 dětí

☐ 301 – 600 dětí

☐ nad 600 dětí

8. Vaše funkce ve škole, kde působíte (v případě kumulace zaškrtněte více možností):

☐ ředitel/ka

☐ zástupce/kyně ředitele/ky

☐ učitel

☐ výchovný poradce

☐ vychovatel/ka

☐ speciální pedagog

☐ asistent/ka pedagoga

☐ školní metodik prevence

☐ školní psycholog

☐ jiná funkce

9. Prosím zaškrtněte, kde v rámci školy působíte:

☐ pouze na 1. stupni

☐ pouze na 2. stupni

☐ na 1. i na 2. stupni

ČÁST B: VAŠE ZKUŠENOST

V druhé části B Vás prosím o zodpovězení otázek týkajících se Vaší zkušenosti se šikanou.

10. Byl/a jste za svoji pedagogickou praxi šikanován/a jinou osobou nebo kolektivem osob?

☐ Ano ☐ Ne V případě, že odpovíte ne, pokračujte prosím na otázku č. 71.

11. Tento způsob jednání (šikanu) jste zakusil/a:

- ☐ tento školní rok
- ☐ minulý školní rok
- ☐ v posledních 2 letech
- ☐ v posledních 5 letech
- ☐ dříve
- ☐ stále trvá

12. Kdo na Vás šikanu uplatňoval/uplatňuje?

- ☐ B1 - žák nebo kolektiv žáků
- ☐ B2 - rodič (rodiče)
- ☐ B3 – kolega/yně nebo kolektiv kolegů/yň
- ☐ B4 – nadřízený/á

***Pokud odpovíte žák/kolektiv žáků, pokračujte prosím následující otázkou č. 13 (v části B1).
V případě odpovědi pro jiného agresora, zvolte první otázku části, která je uvedena u každé možnosti. V případě více agresorů (např. žák i rodič), vyplňte prosím obě/všechny související části.***

Část B1 (agresorem je žák nebo kolektiv žáků)

13. Jednalo se/jedná se o:

☐ chlapce

☐ kolektiv chlapců

☐ dívku

☐ kolektiv dívek

☐ chlapce a dívku

☐ smíšený kolektiv

14. Jak dlouho šikana ze strany žáka trvala?

☐ trvá dodnes

☐ týden

☐ měsíc

☐ několik měsíců

☐ půl roku

☐ rok

☐ déle

15. Do jakého ročníku agresor chodil, když Vás začal šikanovat?

☐ 1

☐ 2

☐ 3

☐ 4

☐ 5

☐ 6

☐ 7

☐ 8

☐ 9

16. V době trvání šikany jste byl/a v kontaktu s agresorem jako:

☐ učitel/ka

☐ třídní učitel/ka

☐ asistent/ka pedagoga

☐ vychovatel/ka

☐ jiný

17. Kde se šikana odehrávala? (více možností)

☐ třída

☐ škola

☐ školní pozemky

☐ mimo školu

☐ email

☐ sociální síť

18. Jakou formu měla šikana a napadání Vaší osoby žákem? (více možností)

☐ fyzické napadání

☐ emaily

☐ slovní napadání

☐ komentáře na sociální síti

☐ vyhrožování

☐ pomluvy

19. Byl někdo z Vašich kolegů šikaně alespoň jednou přítomen?

☐ nebyl

☐ byl, jako svědek

☐ byl, také jako oběť šikany

20. Byl šikaně vůči Vaší osobě přítomen někdo jiný? V případě, že ano, kdo to byl?

☐ nebyl

☐ ano, byl to.....

☐ jako svědek

☐ také šikanován

21. Dle Vašeho názoru, byla šikana prováděna za konkrétním cílem? Pokud ano, napište za jakým.

☐ ne

☐ ano, protože

22. Řešil/a jste situaci, ve které jste se ocitla?

☐ ano

☐ ne (v případě odpovědi ne přejděte na otázku č. 26)

23. V případě, že ano, s kým? (více možností)

- ☐ s nadřízeným ☐ s kolegou ☐ s rodinou ☐ s poradcem ☐ s psychologem
☐ s agresorem ☐ s rodiči agresora ☐ s někým jiným.....

24. Pokračovala šikana ze strany žáka i po řešení situace?

- ☐ ano ☐ ne ☐ situace nebyla vyřešena

25. S jakým výsledkem se situace šikany vyřešila?

- ☐ slovním napomenutím žáka
☐ třídní důtkou, ředitelskou důtkou nebo sníženou známkou z chování
☐ oslovením a zapojením Policie ČR, PPP a dalších orgánů
☐ odchodem žáka ze školy
☐ mým odchodem ze školy
☐ nic se nevyřešilo

26. Zde prosím napište poznámky a detaily k problému šikany od žáka, kterého jste byl/a obětí, které nevyplývají z otázek a zdají se Vám důležité:

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Přejděte na otázku č. 71

Část B2 (agresorem je rodič nebo rodiče)

27. Při šikaně se jednalo nebo jedná o:

- ☐ otce ☐ matku ☐ oba rodiče ☐ jiný.....

28. Co bylo předmětem kritiky rodičů vůči vašemu profesnímu jednání?

- ☐ ohodnocení žáka ☐ průběh vyučování
☐ mé výtky k chování žáka ☐ jiné.....

29. Byla předmětem kritiky a následné šikany od rodičů Vaše osobní záležitost?

- ☐ ne, pouze mé profesní jednání
☐ ano, můj vzhled ☐ ano, způsob, jakým se oblékám
☐ ano, přátelé a známí, se kterými se stýkám ☐ ano, mé chování mimo pracovní dobu
☐ ano, má rodina a dům (byt) ☐ ano, způsob výchovy mých dětí

30. Jakou formu měla šikana a napadání Vaší osoby rodičem? (více možností)

- ☐ fyzické napadání ☐ emaily
☐ slovní napadání ☐ komentáře na sociální síti
☐ vyhrožování ☐ pomluvy

31. Prosím rozved'te formu šikany od rodičů z předchozí otázky:

.....

32. Jak dlouho šikana ze strany rodiče trvala?

- ☐ trvá dodnes ☐ týden ☐ měsíc ☐ několik měsíců ☐ půl roku ☐ rok ☐ déle

33. Do jakého ročníku chodil syn/dcera agresora rodiče/ů v době začátku šikany?

- ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ 8 ☐ 9

34. V době trvání šikany od rodiče jste byl/a v kontaktu s jeho synem/dcerou jako:

- ☐ učitel/ka ☐ třídní učitel/ka ☐ asistent/ka pedagoga ☐ vychovatel/ka ☐ jiný

35. Kde se šikana odehrávala? (více možností)

- ☐ třída ☐ škola ☐ školní pozemky ☐ mimo školu ☐ email ☐ sociální síť

36. Byl vzniklým situacím účasten ještě někdo další?

- ☐ nadřízený(á)/ředitel(ka) ☐ kolega/yně ☐ žáci ☐ zaměstnanec školy
☐ partner/ka ☐ moje rodina ☐ přátelé ☐ náhodní kolemjdoucí ☐ nikdo

37. Dle Vašeho názoru, byla šikana prováděna za konkrétním cílem? Pokud ano, za jakým?

- ☐ ne, šikana nesledovala konkrétní cíl
☐ ano, šikana sledovala konkrétní cíl, a to.....

38. Řešil/a jste situaci, ve které jste se ocitla díky šikaně?

- ☐ ne (přejděte na otázku č. 42) ☐ ano

39. Pokud jste šikanu řešil/a, s kým? (více možností, či případně doplňte)

- ☐ s nadřízeným ☐ s kolegou ☐ s rodinou
☐ s poradcem ☐ s psychologem ☐ s

40. S jakým výsledkem se situace vyřešila?

- ☐ ustál/a jsem situaci a rodič/e přestal/i ☐ s pomocí nadřízeného, který situaci uklidnil
☐ disciplinárním řízením s mou osobou ☐ mým propuštěním ze zaměstnání
☐ mým dobrovolným odchodem ze zam. ☐ nic se nevyřešilo
☐ jiné.....

41. Pokračovala šikana ze strany rodiče i po řešení/vyřešení situace?

- ☐ ano ☐ ne ☐ situace nebyla řešena/vyřešena

42. Zde prosím napište poznámky a detaily k problému šikany od rodiče/ů, kterého jste byl/a obětí, které nevyplynou z otázek a zdají se Vám důležité:

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Přejděte na otázku č. 71

Část B3 (agresorem je kolega nebo kolektiv kolegů)

43. Jednalo se/jedná se o:

- ☐ kolegu učitele ☐ kolegyni učitelku ☐ jiného kolegu.....
☐ jinou kolegyni..... ☐ kolektiv kolegů ☐ kolektiv kolegyň

44. Jednání agresora, z kterého se vyvinula šikana, z Vašeho pohledu zapříčinil:

- ☐ osobní nesympatie ☐ obecná názorová rozdílnost ☐ profesní soutěživost
☐ soutěživost v kolektivu ☐ nesouhlas s mým profesionálním přístupem
☐ žárlivost vůči mé osobě ☐ nevyrovnanost osobnosti agresora ☐ jiný.....

45. Udával kolega jiný důvod než si myslíte Vy?

- ☐ žádný důvod ☐ ne, stejný ☐ ano, jiný a to.....

46. Jakou formu měla šikana a napadání Vaší osoby kolegou? (více možností)

- ☐ fyzické napadání ☐ emaily
☐ slovní napadání ☐ komentáře na sociální síti
☐ vyhrožování ☐ pomlavy

47. Prosím rozved'te formu šikany od kolegy z předchozí otázky:

.....

48. Jak dlouho šikana ze strany kolegy trvala?

- ☐ trvá dodnes ☐ týden ☐ měsíc ☐ několik měsíců ☐ půl roku ☐ rok ☐ déle

49. Kde se šikana odehrávala? (více možností)

- ☐ třída ☐ škola ☐ školní pozemky ☐ mimo školu ☐ email ☐ sociální síť

50. Byl vzniklým situacím účasten ještě někdo další?

- ☐ nadřízený(á)/ředitel(ka) ☐ kolega/yně ☐ žáci ☐ zaměstnanec školy
☐ partner/ka ☐ moje rodina ☐ přátelé ☐ náhodní kolemjdoucí ☐ nikdo

51. Dle Vašeho názoru, byla šikana prováděna za konkrétním cílem? Pokud ano, za jakým?

- ☐ ne, šikana nesledovala konkrétní cíl
☐ ano, šikana sledovala konkrétní cíl, a to.....

52. Řešil/a jste situaci, ve které jste se ocitla díky šikaně?

☐ ne (přejděte na otázku č. 56) ☐ ano

53. Pokud jste šikanu řešil/a, s kým? (více možností, či případně doplňte)

☐ s nadřízeným ☐ s kolegou ☐ s rodinou
☐ s poradcem ☐ s psychologem ☐ s

54. S jakým výsledkem se situace vyřešila?

☐ ustál/a jsem situaci a kolega/yně přestal/a ☐ s pomocí nadřízeného, který situaci uklidnil
☐ disciplinárním řízením s mou osobou ☐ mým propuštěním ze zaměstnání
☐ mým dobrovolným odchodem ze zam. ☐ nic se nevyřešilo
☐ jiné.....

55. Pokračovala šikana ze strany kolegy/yně i po řešení/vyřešení situace?

☐ ano ☐ ne ☐ situace nebyla řešena/vyřešena

56. Zde prosím napište poznámky a detaily k problému šikany od kolegy/yně, kterého jste byl/a obětí, které nevyplývají z otázek a zdají se Vám důležité:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Přejděte na otázku č. 71

Část B4 (agresorem je nadřízený/á)

57. Jednalo se/jedná se o:

- ☐ ředitele naší školy ☐ ředitelku naší školy ☐ zástupce ředitele naší školy
☐ zástupkyně ředitele naší školy ☐ jiný nadřízený:..... ☐ jiná nadřízená:.....

58. Jednání agresora, z kterého se vyvinula šikana, z Vašeho pohledu zapříčinil:

- ☐ osobní nesympatie ☐ obecná názorová rozdílnost ☐ profesní soutěživost
☐ soutěživost v kolektivu ☐ nesouhlas s mým profesionálním přístupem a výkonem
☐ žárlivost vůči mé osobě ☐ nevyrovnanost osobnosti agresora ☐ jiný.....

59. Udával nadřízený jiný důvod než si myslíte Vy?

- ☐ žádný důvod ☐ ne, stejný ☐ ano, jiný a to.....

60. Jakou formu měla šikana a napadání Vaší osoby nadřízeným? (více možností)

- ☐ fyzické napadání ☐ emaily
☐ slovní napadání ☐ komentáře na sociální síti
☐ vyhrožování ☐ pomluvy

61. Prosím rozvedte formu šikany od nadřízeného z předchozí otázky:

.....

62. Jak dlouho šikana ze strany nadřízeného trvala?

- ☐ trvá dodnes ☐ týden ☐ měsíc ☐ několik měsíců ☐ půl roku ☐ rok ☐ déle

63. Kde se šikana odehrávala? (více možností)

- ☐ třída ☐ škola ☐ ředitelna ☐ školní pozemky ☐ mimo školu ☐ email ☐ soc. síť

64. Byl vzniklým situacím účasten ještě někdo další?

- ☐ kolega/yně ☐ žáci ☐ jiný zaměstnanec školy ☐ partner/ka
☐ moje rodina ☐ přátelé ☐ náhodní kolemjdoucí ☐ nikdo

65. Dle Vašeho názoru, byla šikana prováděna za konkrétním cílem? Pokud ano, za jakým?

- ☐ ne, šikana nesledovala konkrétní cíl
☐ ano, šikana sledovala konkrétní cíl, a to.....

66. Řešil/a jste situaci, ve které jste se ocitla díky šikaně?

☐ ne (přejděte na otázku č. 70) ☐ ano

67. Pokud jste šikanu řešil/a, s kým? (více možností, či případně doplňte)

☐ se zřizovatelem školy ☐ s kolegou ☐ s rodinou
☐ s poradcem ☐ s psychologem ☐ s

68. S jakým výsledkem se situace vyřešila?

☐ ustál/a jsem situaci a nadřízený/á přestal/a ☐ s pomocí zřizovatelem školy
☐ disciplinárním řízením s mou osobou ☐ mým propuštěním ze zaměstnání
☐ mým dobrovolným odchodem ze zam. ☐ nic se nevyřešilo
☐ jiné.....

69. Pokračovala šikana ze strany nadřízeného/né i po řešení/vyřešení situace?

☐ ano ☐ ne ☐ situace nebyla řešena/vyřešena

70. Zde prosím napište poznámky a detaily k problému šikany od nadřízeného/né, kterého jste byl/a obětí, které nevyplývají z otázek a zdají se Vám důležité:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Přejděte na otázku č. 71

71. Máte potřebu se vůči případné šikaně učitele chránit?

☐ ano

☐ ne

72. Jakým způsobem byste si představoval/a ochranu před šikanou učitele? (více možností)

☐ semináře, školení

☐ jasná pravidla nastolená vedením

☐ nařízením, vyhláškou

☐ jiným.....

☐ nevím

73. Byl/a jste někdy svědkem šikany jiného učitele?

☐ ne

☐ ano

Pokud ano, pokračujte další otázkou, pokud ne, děkuji Vám za Vaši účast ve výzkumu.

74. Kdo byl obětí šikany, které jste byl/a svědkem?

☐ kolega/yně ve škole, kde pracuji

☐ ředitel/ka školy, kde pracuji

☐ nepedagogický pracovník školy, kde pracuji

☐ kamarád/ka učitel/ka z jiné školy

☐ z předchozí praxe, kdo?.....

☐ jiný.....

75. Víte, jakým způsobem se situace šikany vyřešila?

☐ ne

☐ ano

76. V případě, že víte jakým způsobem se vyřešila šikana z předchozích tří otázek, popište řešení:

.....
.....
.....

DĚKUJI VÁM ZA VAŠI ÚČAST VE VÝZKUMU.